

!!!

Вплив війни на різні категорії українських вчених

Біла книга

липень 2026

Проект «Наука в небезпеці»

scienceatrisk.org

ALFRED P. SLOAN
FOUNDATION

Проект здійснено за підтримки Alfred P. Sloan Foundation

Авторки:

Олена Козак <https://orcid.org/0000-0002-0399-0631>

Лідія Куземська <https://orcid.org/0000-0003-4829-4362>

Євгенія Поліщук <https://orcid.org/0000-0002-6133-910X>

Катерина Чуєва <https://www.linkedin.com/in/kateryna-chuyeva-79a39a8/>

Зміст

5	Короткий виклад
9	Вступ
10	Мета дослідження
10	Очікуваний вплив
10	Основні висновки
12	Структура звіту
13	Розділ 1. Передумови та контекст
17	Розділ 2. Методологія класифікації науковців, які перебувають у небезпеці
18	2.1. Підхід до оцінювання і типології
19	2.2. Дизайн дослідження, методи збору та аналізу даних
19	Кабінетне дослідження
19	Онлайн-опитування
23	Фокус-групи
23	Додаткові джерела
23	Обмеження дослідження
23	Етичні аспекти
25	Розділ 3. Повсякденні виклики, гуманітарні та безпекові питання в житті українських науковців
30	Розділ 4. Особливі потреби, проблеми та можливості українських науковців
30	4.1. Українські науковці залежно від галузей науки
34	Природничі науки
35	Інженерні науки та технології
36	Медичні науки та науки про здоров'я
37	Сільськогосподарські науки і ветеринарія
37	Гуманітарні та мистецтвознавчі науки
38	Суспільні науки

40	4.2. Українські науковці залежно від етапу кар'єри
43	4.3. Українські науковці залежно від умов працевлаштування за кордоном
44	4.4. Українські науковці, які залишаються в Україні
44	Репатріанти
49	Науковці, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України
50	Внутрішньо переміщені особи (ВПО) в межах України
52	Науковці, які залишаються у місцях проживання на підконтрольних Україні територіях, але поблизу лінії фронту
53	Науковці, які залишаються у місцях проживання на підконтрольних Україні територіях, віддалених від лінії фронту
54	4.5. Українські науковці залежно від змін в афіліації
54	Українські науковці, афілійовані з українськими ЗВО або Національною академією наук України
56	Українські науковці, афілійовані з іноземними ЗВО
56	Українські науковці з подвійною афіліацією в Україні та за кордоном
56	Українські науковці без афіліації
57	Українські науковці, які залишили академію
59	Українські науковці, які вступили до Сил оборони
60	Демобілізовані українські науковці
64	Розділ 5. Загальні спостереження, висновки та рекомендації
64	5.1. Спостереження, висновки та загальні рекомендації
67	5.2. Додаткові рекомендації для окремих груп зацікавлених сторін
70	Джерела

Короткий виклад

Ця біла книга містить комплексний, заснований на фактичних даних, аналіз того, як повномасштабне російське вторгнення змінило умови життя, професійні траєкторії та інституційну афіліацію українських науковців. Спираючись на результати кабінетного дослідження, онлайн-опитувань, фокус-груп та додаткових якісних джерел даних, автори дослідження пропонують структуровану типологію науковців, які перебувають у небезпеці, та визначають конкретні виклики й потреби у різних галузях науки, на різних етапах академічної кар'єри, залежно від переміщення, ветеранського статусу та особливостей афіліації.

Контекст і проблематика

Війна завдала значної шкоди дослідницькій екосистемі України. Науковці стикаються з комплексом взаємопов'язаних викликів, серед яких: безпекові ризики, вимушене переміщення, втрата доходів, руйнування лабораторій, обмежений доступ до обладнання та психологічне навантаження. Українські дослідники перебувають під надзвичайним тиском, в умовах, де потреби базового виживання затьмарюють академічні пріоритети. Водночас розрізненість профілів науковців — залежно від галузі науки, етапу академічної кар'єри, статусу переміщення та афіліації — зумовлює потребу в диференційованих механізмах підтримки, що ґрунтуються на доказовій базі. Якщо залишити все як є, Україна ризикує надовго втратити свій науково-дослідний потенціал.

Основні висновки та рекомендації

Висновок 1. Базові потреби переважають над академічними.

Фінансова стабільність, безпека, забезпечення житлом та психічне здоров'я перетворилися на нагальніші потреби, ніж доступ до лабораторій, мобільність чи професійний розвиток. Стрес, спричинений війною, та вимушене переміщення суттєво знижують здатність дослідників зосереджуватися на науковій діяльності.

Рекомендація 1. Забезпечити базові потреби і зменшити вплив факторів стресу.

Науковці потребують удосконалених програм підтримки психічного здоров'я, спеціально розроблених житлових програм (особливо для переміщених осіб, дослідни-

ків-початківців і фахівців середнього етапу кар'єри, ветеранів), а також регулярної комунікаційної та інформаційної підтримки задля зменшення невизначеності та стресу в умовах війни.

Висновок 2. Фінансова нестабільність — основна системна небезпека

Переважає більшість науковців (90 %) потребує підвищення заробітної плати та збільшення фінансування досліджень; наразі 64 % шукають додаткові джерела доходу, а 34 % стикаються зі скороченням видатків на наукову діяльність. Позбавлена гнучкості система оплати праці, прив'язана до низьких базових ставок, робить академічну кар'єру дедалі менш привабливою: чимало

дослідників залишають наукову діяльність на ранніх етапах кар'єри, частина досвідчених фахівців повністю покинула академічне середовище, а інші суттєво скоротили дослідницьку активність.

Рекомендація 2. Забезпечити фінансову стабільність української науки

Забезпечення справедливої та сталої фінансової підтримки науковців — необхідна умова, що дозволить запобігти занепаду кадрового потенціалу української науки. Підтримку науковців в умовах війни слід розглядати як стратегічну державну інвестицію в національну опірність та повоєнне відновлення. На зміну нинішній невідповідній і нерівномірній системі має прийти конкурентоспроможна оплата праці, прозорі механізми фінансування та визначення пріоритетних напрямів досліджень. Необхідно удосконалити систему оподаткування міжнародних дослідницьких грантів, щоб науковці могли долучатися до глобальних проєктів без надмірного бюрократичного навантаження.

Висновок 3. Війна зруйнувала дослідницьку інфраструктуру і спричинила проблеми з мобільністю

Ускладнився доступ до лабораторій та дослідницької інфраструктури, що, своєю чергою, позначилося на доступі до матеріалів, необхідних для проведення досліджень. Обмеження мобільності зменшує можливості для національної та міжнародної співпраці. Цей вплив по-різному позначається на чоловіках і жінках: чоловіки не можуть виїжджати з країни через дію воєнного стану, тоді як чимало жінок не мали іншого вибору, крім як залишити Україну. Інфраструктурні виклики також різняться залежно від галузі: природничі, медичні та сільськогосподарські науки значною мірою залежать від матеріальної інфраструктури та стабільного енергопостачання; інженерні науки потребують надійної технічної бази; гуманітарні — безпечного та стабільного доступу до бібліотек, архівів і музеїв; суспільні науки неможливі без людської взаємодії.

Рекомендація 3. Відновити та модернізувати дослідницьку інфраструктуру і забезпечити мобільність.

Україна потребує гнучких механізмів мобільності, які дозволять науковцям зберігати афіліацію з українськими установами під час роботи за кордоном, спрощення процедур закупівлі наукового обладнання та реформування правил оподаткування міжнародних грантів. Спільні міждисциплінарні хаби, цільове фінансування дослідницьких центрів і відбудова зруйнованої інфраструктури посилять тяглість та стійкість дослідницької системи.

Висновок 4. Наукова спільнота позначена дисбалансом і нерівністю

Війна змінила динаміку зайнятості в академічній сфері. Навантаження на науковців, які залишаються в Україні, збільшилося. Перерозподіл обов'язків відбувається без належних відшкодування та забезпечення. Переміщені дослідники, особливо жінки, стикаються зі значною нестабільністю ринку праці в Україні та постають перед небезпекою повного виходу з академії. Найвразливішу групу складають дослідники, які перебувають на середині власної кар'єри — вони постають перед збільшеними обсягами навантаження, обмеженням доступом до інфраструктури та загальним вигоранням. Дослідники-початківці стикаються з низьким рівнем оплати праці, нестабільною зайнятістю й обмаллю можливостей професійного розвитку. Досвідчені науковці частіше зберігають професійний статус, однак їм загрожує втрата інституційної афіліації.

Рекомендація 4. Зменшити нерівність і зміцнити кадровий потенціал академічної сфери.

Створення етичних, прозорих і привабливих умов праці — запорука збереження талантів. На час, допоки триває війна, необхідно зменшити бюрократичне навантаження, пом'якшити вимоги щодо атестації та переглянути мінімальні вимоги до публікаційної активності, встановлені українськими

регуляторними органами. Дослідницькі колективи необхідно забезпечити справедливим розподілом навантаження і можливостями кар'єрного розвитку, надто коли йдеться про науковців-початківців.

Висновок 5. Переміщення значної кількості науковців може завдати суттєвої шкоди майбутньому української академічної сфери

Чимало українських науковців, а також університетів були вимушені переїхати в межах країни. Вкрай обмежена державна підтримка впливає на життєдіяльність науково-дослідних проєктів. Зовнішнє переміщення також має дестабілізуючий вплив: науковці, які нині проживають за кордоном, мають нестабільну зайнятість та/або лише частково інтегровані в місцеву академію. Їхній міжнародний досвід матиме важливе значення для відновлення наукового потенціалу й економіки України.

Рекомендація 5. Підтримувати переміщених дослідників та сприяти їхній реінтеграції.

Держава має розробити механізми, спрямовані на запобігання відтоку мізків, щоб науковці, які працюють та/або проживають за кордоном, могли підтримувати тісні зв'язки з українськими установами. Командно орієнтовані механізми реінтеграції для тих, хто повертається, сприятимуть численнішому

поверненню та залученню до академічного середовища. Створення бази даних із конкретними прикладами підвищить ефективність таких заходів. Переміщені дослідники потребують підтримки для збереження зв'язків з українською академічною спільнотою.

Висновок 6. Науковці-ветерани стикаються з унікальними викликами реінтеграції

Понад 1500 науковців служать у Силах оборони України з 2022 року. Чимало з них постають або поставатимуть перед труднощами під час повернення до академічної кар'єри через потреби у фізичному та психологічному відновленні, а також фінансову нестабільність, зумовлену різноманітними перепонами у сфері зайнятості. Вкрай важлива цільова підтримка реінтеграції, зокрема фінансова компенсація, що унеможливить виключення демобілізованих науковців з академічного середовища.

Рекомендація 6. Забезпечити цільові маршрути реінтеграції для науковців, які несли службу у Силах оборони.

Ветерани потребують гнучких і чутливих до їхніх потреб механізмів повернення до академічної діяльності, пом'якшення формальних вимог до зайняття посад, часу на відновлення та поновлення професійних навичок, а також доступу до довгострокових послуг у царині психічного здоров'я.

Очікуваний вплив

Впровадження цих заходів дозволить зберегти науковий потенціал України, зменшити втрати людського капіталу та забезпечити можливостями українських дослідників, незалежно від їхнього місця перебування чи афіліації, впливати на зміцнення національної стійкості, повоєнне відновлення та процес

європейської інтеграції. Посилення спільної дослідницької інфраструктури, поліпшення доступу до обладнання, а також створення прозорих механізмів моніторингу пошкоджень і наявних ресурсів забезпечать безперервність, ефективність та сталий розвиток дослідницької екосистеми України.

Зацікавлені сторони та відповідні рекомендації

Реалізація запропонованих заходів потребує скоординованих дій на різних щаблях управління та інституційної відповідальності. Наведені нижче групи зацікавлених сторін безпосередньо пов'язані з виконанням відповідних рекомендацій:

- Кабінет Міністрів України — рекомендації 1, 2, 3.
- Міністерство освіти і науки України (МОН України) — рекомендації 1, 2, 3, 4, 5, 6.
- Міністерство охорони здоров'я України — рекомендації 1, 6.
- Міністерство соціальної політики України — рекомендації 1, 5.
- Міністерство у справах ветеранів України — рекомендації 1, 6.
- Міністерство розвитку громад та територій України — рекомендація 5.
- Міністерство фінансів України — рекомендації 2, 3.
- Міністерство економіки України — рекомендація 3.
- Державна митна служба України — рекомендація 3.
- Міністерство цифрової трансформації України — рекомендація 3.
- Верховна Рада України (профільні комітети) — рекомендації 2, 4.
- Національний фонд досліджень України (НФДУ) — рекомендації 2, 3, 4, 5, 6.
- Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) — рекомендація 4.
- Університети та науково-дослідні установи — рекомендації 1, 3, 4, 5, 6.
- Органи місцевого самоврядування — рекомендації 1, 3, 5, 6.
- Міжнародні донори та агенції розвитку — рекомендації 2, 3, 5.
- Професійні асоціації та наукові товариства — рекомендація 4.
- Громадські організації (наприклад, «Куншт») — рекомендації 1, 5.
- Ветеранські громадські організації та реабілітаційні центри — рекомендації 1, 6.

Вступ

Внаслідок повномасштабного російського вторгнення українські науковці та наукова інфраструктура України перебувають під постійною загрозою. Водночас становище українських дослідників з низки причин відрізняється від становища дослідників, які стикалися з різного типу небезпеками ([SAR, 2025](#)). На відміну від учених, змушених залишити свої країни через обмеження академічних свобод, політичні переслідування або громадянські війни, українські вчені не зазнавали внутрішніх репресій, за винятком тих, хто залишився на територіях, окупованих Росією, де загроза таких переслідувань вкрай висока. Натомість наукова спільнота України стикається з руйнуванням інфраструктури, включно з фізичними пошкодженнями університетів і науково-дослідних установ, окупацією українських територій, зокрема місць проведення досліджень і зберігання інформації (архівів), а також виснаженням ресурсів країни до такого рівня, за якого подальший розвиток науки стає неможливим. За цих умов міжнародна підтримка, спрямована на збереження української науки, є вкрай необхідною й невідкладною.

Більшість досліджень, присвячених викликам, з якими стикаються науковці в небезпеці, зосереджуються на дослідниках, які були змушені залишити свої країни; труднощах, що виникають у них за кордоном під час пошуку стабільної зайнятості відповідної до кваліфікації ([EUA et al., 2025](#)); адаптації до нового академічного середовища ([Parkinson et al., 2020](#); [Özgür, 2022](#)), за умов обмежених або цілковито відсутніх можливостей для отримання постійної академічної посади ([Axyonova et al., 2022](#)). Юридичні, адміністративні, мовні та культурні перепони перешкоджають інтеграції науковців в академічне середовище приймаючих країн, що нерідко призводить до проблем із психіч-

ним здоров'ям ([Omer et al., 2024](#); [Kushnir and Richards, 2025](#); [Kiselyova and Ivashchenko, 2025](#)).

Водночас переважна більшість українських науковців залишається в країні та продовжує працювати в умовах війни, економічних та інфраструктурних труднощів; частина з них — внутрішньо переміщені особи, де-хто залишається на територіях, окупованих Росією. Чимало українських науковців, переважно жінки, залишили Україну після 2022 року, проте, на відміну від науковців у небезпеці з інших країн, вони не стикаються з політичними перепонами, які б унеможливили їхнє повернення на батьківщину, якщо/коли вони вирішать це зробити. Ба більше, український приклад дає змогу зрозуміти виклики та потреби унікальних груп науковців, що сформувалися під впливом війни: науковців, які вступили до лав Сил оборони України, та ветеранів (1 518 науковців станом на початок 2024 року ([UNESCO, 2024](#))); науковців, вимушених переїхати в межах України; науковців, які переїхали за кордон і повернулися в Україну; а також науковців, які були змушені залишити академічну сферу через вплив війни на їхнє життя та дослідницьку діяльність.

Усі українські науковці в умовах війни стикаються з деякими спільними викликами, проте водночас мають особливі потреби залежно від етапу кар'єри, поточного місця перебування та царини досліджень. Відсутність детальних даних про те, як війна впливає на різні групи науковців, ускладнює розроблення адресних механізмів підтримки. Ця біла книга надає детальну інформацію про вплив війни на різні групи українських науковців, проливає світло на тих, хто перебуває в найвразливіших умовах, а також пропонує рекомендації щодо підтримки науки та науковців в Україні.

Цілі

Основна мета білої книги — оцінити вплив війни на різні групи українських науковців. У документі ви знайдете детальне mapування й аналіз різних категорій українських науковців з метою виявлення їхніх потреб, а також оцінки самих дослідників щодо впливу війни на академічну кар'єру, повсякденне життя та професійне майбутнє.

Висновки ґрунтуються на **кабінетному дослідженні** наявних даних, присвячених українським науковцям з 2022 року (наукові публікації, опитування, звіти неурядових та міжнародних організацій), нормативно-правових документів та інших відкритих джерел, а також на результатах **онлайн-опитування** (N = 293) і трьох обговорень у **фокус-групах** із заздалегідь відібраними групами українських науковців. Ці обговорення стосувалися питань, що — як з'ясувалося у процесі кабінетного дослідження — потребують додаткового вивчення.

Дослідницькі питання білої книги

1. Які основні категорії українських науковців та які ключові характеристики їхніх професійних профілів?
2. Як війна впливає на кожну категорію науковців?
3. Які виклики є спільними для всіх, а які — особливими для кожної групи?
4. Як представники/ці різних груп оцінюють вплив війни на свої академічні кар'єри?

Білу книгу було підготовлено на замовлення громадської організації «Куншт» за підтримки Фондації Альфреда Слоуна. Цей документ продовжує [серію білих книг](#), підготовлених на замовлення «Куншт» у межах ініціативи «Наука в небезпеці». Авторки цього дослідження представляють різні академічні царини (екологію, соціологію, економіку та музейну справу); двоє з них наразі перебувають за кордоном з міркувань безпеки, ще двоє — в Україні.

Очікуваний вплив

Біла книга містить дані, висновки та рекомендації, які можуть:

- продемонструвати відмінності у потребах і викликах різних груп українських науковців та визначити найвразливіші групи;
- показати, якої саме (цільової) підтримки потребують українські науковці на їхню думку;
- сприяти розробленню ефективних адвокаційних кампаній на національному та міжнародному рівнях;

- допомогти уряду із розробленням та впровадженням законодавчих змін і політик, спрямованих на забезпечення стабільніших умов праці для українських науковців, аби запобігти відтоку кадрів;
- допомогти українським організаціям та міжнародним партнерам зі створенням актуальних програм підтримки українських науковців.

Основні висновки

1. Базові потреби переважають над академічними

Найнагальніші потреби українських науков-

ців більше не є насамперед академічними. Натомість вони охоплюють ширший спектр умов воєнного часу: фінансову нестабіль-

ність, потребу в безпеці та захисті, забезпечення житлом та повсякденними побутовими умовами. Хоча доступ до дослідницької інфраструктури, академічна мобільність і професійний розвиток досі важать, на першому плані постає питання виживання. Багато дослідників зазначають, що війна та вимушене переміщення позначаються на їхньому психологічному й емоційному стані та негативно впливають на здатність зосереджуватися на науковій роботі.

2. Фінансова нестабільність українських науковців та академічної сфери — основна системна небезпека

Згідно з результатами нашого онлайн-опитування, 90% науковців повідомили про потребу в підвищенні заробітної плати та збільшенні фінансування досліджень; 64% шукають додаткові джерела доходу; а 34% вказали на скорочення видатків на наукову діяльність. Позбавлена гнучкості система оплати праці, прив'язана до низьких базових ставок, позначається на дедалі меншій привабливості кар'єри в академії, особливо для дослідників на ранніх етапах кар'єри. З цієї причини частина фахівців повністю покинула академічне середовище, а інші скоротили дослідницьку активність. Як наслідок, утримувати кадровий потенціал стає дедалі складніше.

3. Війна призвела до руйнування дослідницької інфраструктури та вимушеної академічної (ім)мобільності

46% респондентів повідомили про неможливість доступу до лабораторій та устаткування, 27% — про обмежений доступ до дослідницьких матеріалів. Імобільність впливає як на внутрішню, так і на міжнародну співпрацю. Внутрішня та міжнародна академічна мобільність чоловіків позначена дією воєнного стану, запровадженого у лютому 2022 року, тоді як багато жінок-науковиць були змушені емігрувати через війну. Інфраструктурні виклики також різняться залежно від царини. Природничі, медичні та сільськогосподарські науки значною мірою залежать від матеріальної інфраструктури та стабіль-

ного енергопостачання. Інженерні науки потребують надійної технічної бази. Гуманітаристика та суспільні науки менше залежать від устаткування, проте також стикаються з обмеженнями через недостатнє фінансування та ускладнений доступ до ресурсів.

4. Наукова спільнота стикається з дисбалансом і невідповідностями

Війна змінила динаміку академічної зайнятості, збільшивши навантаження на тих, хто залишився в Україні, оскільки обов'язки були перерозподілені, часто без належного відшкодування. Переміщені дослідники, особливо жінки, стикаються з вищим ризиком втрати роботи в Україні та постають перед небезпекою повного виходу з академії. Помітними є також відмінності на різних етапах кар'єри: дослідники-початківці стикаються з низьким рівнем оплати праці, нестабільною зайнятістю й обмаллю можливостей професійного розвитку. Найвразливішу групу складають дослідники, які перебувають на середині власної кар'єри — вони постають перед збільшеними обсягами навантаження та обмеженим доступом до інфраструктури. Досвідчені науковці частіше зберігають професійний статус, однак їм загрожує втрата інституційної афіліації.

5. Війна спричинила масштабне вимушене переміщення українських науковців, підтримка та реінтеграція яких мають вирішальне значення для української академічної сфери в довгостроковій перспективі

37% наших респондентів повідомили про досвід внутрішнього переміщення. Внутрішньо переміщені науковці та заклади вищої освіти, які були змушені релокуватися в межах України, мають вкрай обмежену державну підтримку та змушені адаптувати свої дослідницькі проєкти до наявних ресурсів і дослідницької інфраструктури в новому місці перебування. Чимало науковців, які були змушені залишити Україну та нині проживають за кордоном, мають нестабільну зайнятість та лише частковою інтегровані в місцеву академію. Водночас вони стануть у пригоді під час майбутньої відбудови. Понад

70% опитаних науковців, які перебувають за кордоном, готові повернутися за умови поліпшення ситуації. Міжнародний досвід сприяє зміцненню дослідницького потенціалу та розширенню наукових зв'язків. Однак без належно розроблених політик реінтеграції Україна ризикує втратити потенційні переваги української наукової діаспори, якщо не знайде способів залучити цих фахівців, заразом не поглиблюючи можливих суперечностей між тими, хто залишився в Україні, та тими, хто був змушений виїхати за кордон.

6. Українські науковці, які вступили до лав Сил оборони України, стикаються з унікальними викликами під час повернення до академічної діяльності

Понад 1500 науковців служать у Силах оборони України з 2022 року. Чимало з них постають перед труднощами під час повернення до академічної кар'єри. До труднощів належать: перервані дослідницькі траєкторії, прогалини в навичках та застарілі знання, потреби у фізичному та психологічному відновленні, а також фінансові й бюрократичні перепони під час працевлаштування. Ті, хто наразі проходить службу, зазначають: розглядатимуть можливість повернення за умови, що матимуть змогу робити вагомий внесок у розвиток науки й академічного середовища, а також отримуватимуть гідну фінансову винагороду. Вкрай важливою є цільова підтримка реінтеграції, що унеможливить довгострокове виключення демобілізованих науковців з академічного середовища.

Структура звіту

Біла книга складається зі вступу, чотирьох предметних розділів та рекомендацій. У першому розділі ми наводимо короткий огляд наявних досліджень щодо впливу війни на українську науку та науковців. У другому розділі розглядаємо існуючі підходи до класифікації науковців, яким загрожує небезпека, а також обґрунтовуємо вибір власної методології. Крім того, детально описуємо процес збору та аналізу даних, включно з обмеженнями дослідження та етичними міркуваннями. Третій розділ зосереджується на викликах, з якими стикаються

всі українські науковці внаслідок як попередніх структурних проблем української академічної сфери, так і російського вторгнення. У четвертому розділі ми аналізуємо конкретні потреби та виклики українських науковців залежно від царини, етапу кар'єри, статусу переміщення (внутрішньо переміщені особи, особи, які перебувають за кордоном, репатріанти та ті, хто не зазнав переміщення), близькості до лінії фронту, а також змін в інституційній афіліації (зокрема проходження військової служби або залишення академічної сфери).

Подяки

Ми хотіли б подякувати професорові Кітові Девідові Ватенпо за дружню та неупереджену взаємодію, а також за поради, які, зокрема, допомогли нам перевірити наше бачення, викристалізувати структуру, ключові ідеї, цілі та реципієнтів білої книги.

Ми також щиро вдячні рецензентам — професорці С. Карлі Кехо за ґрунтовне прочитання рукопису, цінні пропозиції та суттєве уточнення формулювань, а також докторці Крістіні Бланко Сіо-Лопес і докторові Робу Дженкінсу за їхній конструктивний зворотний зв'язок та проникливі зауваги.

Розділ 1. Передумови та контекст

Аналіз масиву наукової літератури, що її було порівняно та зіставлено з вищезазначеними емпіричними джерелами в межах даного дослідження, підтверджує: українські науковці стикаються з безпрецедентними викликами, спричиненими війною. Окрім загрози життю, втрати близьких людей та інших особистих труднощів, російське вторгнення також спричинило низку професійних проблем, які ускладнили або стали на заваді здійсненню дослідницької діяльності. Згідно з дослідженнями [Lutsenko et al., \(2023\)](#) і [Suchikova et al., \(2023\)](#), близько 70% науковців повідомили про виклики з провадженням наукової діяльності, зумовлені війною. Серед проблем, про які згадували дослідники: перебування в умовах постійної небезпеки; неможливість присутності на робочому місці; нестабільний телефонний зв'язок, доступ до інтернету та електропостачання; відсутність доступу до лабораторій і наукового обладнання; труднощі з проведенням досліджень через складність або неможливість відстеження актуальних та нових наукових розробок у світі; нездатність зосередитися на дослідницькій роботі; втрата зв'язків та фізична неможливість співпрацювати з проєктними командами й консорціумами; втрата інтересу до роботи; апатія; ПТСР, а також реакції на травму, як-от фізичне та психологічне заціпеніння, надмір ізоляції й утрата зв'язку з реальністю.

Існує вкрай обмаль спеціалізованих емпіричних даних про те, як війна вплинула на науковців у різних царинах досліджень (наприклад, у суспільних і природничих науках,

науках про здоров'я та біонауках, інженерії та технологіях тощо). Досі відсутні дослідження, присвячені особливостям роботи та умовам праці науковців, які повернулися з-за кордону. Також не досліджувалися причини залишення академічної сфери, які б дали змогу краще зрозуміти виклики та труднощі, що з ними стикаються дослідники в умовах війни. Напрочуд небагато є й інформації про науковців, які вирішили залишитися на окупованих територіях, або ж про тих, хто проходив чи продовжує проходити військову службу.

Численні дослідження висвітлюють вплив війни на українських науковців після лютого 2022 року ([de Rassenfosse et al., 2023](#); [Ganguli and Waldinger, 2023](#); [Guariglia et al., 2025](#); [Галаган та ін., 2023](#); [Hladchenko, 2025](#); [Hladchenko and Costas, 2025](#); [Jaroszewicz et al., 2025](#); [Lutsenko et al., 2023](#); [Lutsenko et al., \(2025\)](#); [Oleksiyenko et al., 2023](#); [Tsybuliak et al., 2024](#); [Tsybuliak et al., 2025](#); [Suchikova et al., 2023](#) [Ivanenko et al., 2024](#); [Rabinovych et al., 2024](#), [Rabinovych et al., 2025](#)). Основні питання, розглянуті в цих публікаціях, охоплюють безпекові ризики, пов'язані з частотою повітряних атак ([Lutsenko et al., 2023](#); [Lutsenko et al., 2025](#), [Rabinovych et al., 2024](#), [Rabinovych et al., 2025](#)); руйнування інфраструктури та обмежений доступ до ресурсів ([de Rassenfosse et al., 2023](#); [Ganguli and Waldinger, 2023](#); [Фурів та ін., 2023](#); [Lutsenko et al., 2023](#); [Nature, 2023](#); [UNESCO, 2024](#); [Lutsenko et al., 2025](#)); фінансові проблеми, втрату людського капіталу («відтік мізків»), релокацію та міграцію ([de Rassenfosse et al.,](#)

[2023](#); [Ganguli and Waldinger, 2023](#); [Lutsenko et al., 2023](#); [Lutsenko et al., 2025](#)); вплив на психічне здоров'я та зниження продуктивності ([de Rassenfosse et al., 2023](#); [Tsybuliak et al., 2025](#)); публікаційну активність, фінансування та наукову співпрацю ([Ganguli and Waldinger, 2023](#); [Lutsenko et al., 2023](#)); а також перешкоди для інтернаціоналізації університетів і науковців ([Oleksiyenko et al., 2023](#)). Попри наявність цих досліджень, досі існують суттєві прогалини в розумінні того, як війна впливає на різні категорії дослідників.

Зокрема, кілька досліджень (наприклад, [Ganguli and Waldinger, 2023](#); [Maryl et al., 2022](#); [Осипчук та ін., 2022](#)) були проведені в перший або другий рік після початку повномасштабного вторгнення, тож вони не відображають динаміку та більш довгострокові впливи війни, що триває.

Також варто зауважити, що більшість таких розвідок обмежувалися на загальних проблемах, з якими стикаються державні органи, очільники наукових установ або окремі науковці ([Guariglia et al., 2025](#); [Hladchenko, 2025](#); [Галаган та ін., 2023](#); [Lutsenko et al., 2023](#); [Tsybuliak et al., 2025](#)), і не брали до уваги впливів війни на різні категорії науковців. Зокрема, у дослідженні ЮНЕСКО, що його провели [Lutsenko et al. \(2025\)](#), українських дослідників було класифіковано за місцем проживання, а не етапом кар'єри чи науковою дисципліною:

1. науковці, які проживають за кордоном;
2. науковці, які проживають на тимчасово окупованих територіях України;
3. науковці, які залишаються у своїх місцях проживання на територіях, що перебувають під контролем України, однак розташовані поблизу лінії фронту;
4. науковці, які залишаються у своїх місцях проживання на територіях, що перебувають під контролем України та віддалені від лінії фронту;
5. внутрішньо переміщені науковці (ВПО) в межах України;
6. науковці, які змінили місце проживання в межах територій, що перебувають під

контролем України, але не мають статусу внутрішньо переміщеної особи.

Водночас результати цього опитування не містили детального опису кожної категорії з огляду на професійний або інституційний статус респондентів та інші характеристики.

Інші дослідження описували потреби окремих категорій науковців, спричинені війною, проте переважно зосереджувалися на їхньому місці проживання та віддаленості від лінії фронту ([de Rassenfosse et al., 2023](#); [Галаган та ін., 2023](#); [Suchikova et al., 2023](#); [Tsybuliak et al., 2024](#); [Lutsenko et al., 2025](#)). Ще один приклад — дослідження [Tsybuliak et al. \(2024\)](#), автори якого аналізують вплив безпекової ситуації на дослідницьку діяльність академічного персоналу університетів, тимчасово релокованих під час війни. Ця розвідка — одна з нечисленних, що розглядає різні категорії українських науковців залежно від їхнього місця перебування та близькості до лінії фронту — пропонує наступну категоризацію:

1. науковці, які залишилися у своїх постійних місцях проживання (на територіях, тимчасово окупованих російськими військами);
2. науковці, які були змушені тимчасово переїхати на території, що перебувають під контролем України;
3. науковці, які були змушені тимчасово виїхати за кордон.

Дослідження впливу внутрішнього ([Furiv, 2018](#), [Осипчук та ін., 2022](#), [Finikov et al., 2025](#), [Zaporozhets et al., 2025](#)) та зовнішнього переміщення ([34 Історії, 2025](#), [Ivanenko, 2026](#), [Kiselyova and Ivashchenko, 2025](#), [Kiselyova and Ivashchenko, 2024a](#), [Kiselyova and Ivashchenko, 2024b](#), [Kiselyova and Ivashchenko, 2024](#)) на українських науковців і науку загалом свідчать про численні виклики. Зокрема, переміщення часто призводить до послаблення інституцій через втрату дослідницької інфраструктури та навчальних корпусів, релокацію співробітників і студентів, нестабільне державне фінансування,

а також брак приміщень для відновлення освітньої та наукової діяльності. Українські науковці за кордоном часто стикаються з невизначеністю щодо працевлаштування, нестачею фінансування, тиском щодо повернення в Україну та психологічними труднощами, викликаними вимушеним переміщенням. Водночас вищезгадані розвідки зовсім не беруть до уваги те, як переміщення впливає на науковців на різних етапах кар'єри та в різних наукових царинах. Жодне з них не бере до уваги питання, яким чином досвід переміщення може впливати на рішення дослідника повністю залишити академію.

Війна триває, і, як засвідчує звіт, небезпеки, що перед ними постають українські науковці, лиш посилюються й набувають нових форм. Тож виокремлюючи українських науковців у різні категорії, ця біла книга надає краще розуміння їхніх потреб.

Важливими для розуміння умов, в яких працюють українські науковці, є особливості національного законодавства України та заходи, вжиті урядом під час війни. Стислий та zarazом інформативний опис законодавчої бази до початку повномасштабного російського вторгнення в Україну та протягом його першого року наведено в Білій книзі [«Збереження науки під час війни»](#) (Білецький та ін., 2022, с. 12–14). Станом на 2026 рік законодавче регулювання сфери науки та вищої освіти в Україні не зазнало особливих змін. Упродовж 2022–2025 років було ухвалено численні нормативно-правові акти. Вони спрямовані, зокрема, на розвиток дослідницької інфраструктури, впровадження принципів відкритої науки, підтримку молодих науковців та наукових досліджень у закладах вищої освіти тощо (наприклад, Верховна Рада України, [2025](#), [2026](#)); визначають пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень на повоєнний період ([Кабінет Міністрів України 2024а](#)); регулюють різноманітні процедури або забезпечують виконання зобов'язань у царині європейської інтеграції (зокрема, низку

кроків на 2022 рік ([Міністерство освіти і науки України, 2023а](#))), або пропонують дорожню мапу європейської інтеграції до 2027 року, затверджену у 2023 році ([Міністерство освіти і науки України, 2023b](#)). До чинного законодавства та нормативних документів було внесено низку змін. Так, у період із вересня 2022 року по лютий 2026 року до ключового Закону України [«Про наукову і науково-технічну діяльність»](#) було внесено 13 змін. Частина з них стосувалася питань, пов'язаних із війною, тоді як інші слід розглядати як елементи бюджетної політики або повсякденної інституційної діяльності, почасти спрямовані на підтримку науки та науковців як в умовах війни, так і після її завершення. Представники МОН України, зокрема заступник міністра Денис Курбатов, регулярно інформують у соціальних мережах про оновлення законодавства, досягнуті результати та нові ініціативи. Серед помітних змін — нова методика державної атестації (оцінювання) наукових установ, затверджена у 2024 році ([наказ Міністерства освіти і науки України № 1485](#) від 21 жовтня 2024 року) та офіційно запроваджена у 2025 році. Очікується, що нововведення сприятиме ефективнішому використанню бюджетних коштів на користь наукових організацій. Станом на листопад 2025 року повністю цифрова процедура атестації охопила [понад 500](#) наукових організацій, інститутів та університетів. Станом на березень 2026 року 216 установ були успішно [зареєстровані](#) як наукові установи, що отримують базове державне фінансування, а загальний обсяг коштів, [виділених](#) на їхню підтримку з державного бюджету, склав три мільярди гривень. Процес позачергової державної атестації створює додаткове адміністративне навантаження на установи, а ефективність процедури потребує окремого аналізу по завершенні перших етапів подання заявок (імовірно, у [травні](#) 2026 року). Водночас досі немає спеціальних нормативних актів, спрямованих виключно на комплексну підтримку науки, наукових і дослідницьких установ та науковців в умовах війни.

Нерозв'язаними залишаються проблеми неузгодженості законодавства у сферах науки та культури. Хоча значна кількість установ, що юридично належать до «закладів культури» (насамперед музеї, заповідники та наукові бібліотеки), провадять науково-дослідну діяльність, органи управління на міністерському, міському чи регіональному рівнях, а також органи фінансового контролю висувають до них вимоги щодо наукової діяльності або наукових посад на свій розсуд, керуючись переважно власними уявленнями про науковий процес та його значення.

Попри те, що деякі заклади культури (зокрема, Національний заповідник «Києво-Печерська лавра», який перебуває у сфері управління Міністерства культури України) реєструють тематику своїх досліджень відповідно до чинного [«Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій»](#), лише дві установи, що належать до сфери

управління Міністерства культури України, — [Львівська національна академія мистецтв](#) та [Національний музей історії України](#) — пройшли відповідну процедуру та були внесені до переліку наукових установ відповідно до законодавства. Втім і досі складається враження, що підхід до державної атестації значною мірою не відповідає специфіці більшості закладів культури і не може бути безпосередньо до них застосований. Крім того, низка нормативних актів у сферах культури та науки потребує подальшого аналізу та взаємоузгодження. Цей приклад також демонструє, що внаслідок наявних підходів окремі категорії дослідників — зокрема ті, хто працює в установах поза академічною сферою, а також незалежні науковці, — можуть залишатися поза увагою, адже чинні політики не враховують їхні потреби належним чином. Допоки залишається відкритим питання, чи зможе нещодавно створена Міністерством освіти і науки України [Національна система дослідників](#) заповнити цю прогалину.

Розділ 2. Методологія класифікації науковців, які перебувають у небезпеці

Науковців, які перебувають у небезпеці, визначають за допомогою кількох взаємопов'язаних критеріїв, що вирізняють їх з-поміж інших категорій переміщених осіб. Відповідно до цілей цього звіту, до даної категорії ми зараховуємо науковців на всіх етапах дослідницької кар'єри, які стикаються із загрозами для свого життя, свободи або академічної діяльності та були змушені переміститися через такі загрози.

Scholars at Risk (SAR) послуговуються наступними критеріями оцінки рівня небезпеки: 1) загрози життю, свободі або науковій кар'єрі внаслідок того, що зміст наукової роботи, досліджень чи викладання визнається органами влади або іншими групами як такий, що становить загрозу; 2) персональний статус науковця або дослідника, який робить людину помітною мішенню, особливо якщо вона належить до політичних, етнічних чи релігійних меншин, є жінкою або ідентифікує себе як представника ЛГБТК+ спільноти; 3) небезпека, що виникає внаслідок мирної реалізації основоположних прав людини, насамперед свободи вираження

поглядів та свободи об'єднань; 4) небезпека, пов'язана зі збройними конфліктами, ситуативним насильством і природними катастрофами ([Inspireurope+, 2025](#)).

У межах Проєкту моніторингу академічної свободи (Academic Freedom Monitoring Project, AFMP) SAR визначає шість категорій небезпеки: 1) убивства/насильство/зникнення — насильницькі фізичні напади, що завдають серйозної шкоди, зокрема побиття, стрілянина та катування; 2) незаконне ув'язнення — безпідставні арешт і тримання під вартою на ґрунті наукових поглядів особи або її правозахисної діяльності; 3) незаконне переслідування — ініціювання правових процедур як форми репресій чи у відповідь на академічну діяльність; 4) втрата посади — звільнення, пониження на посаді або застосування професійних санкцій через наукову діяльність; 5) обмеження свободи пересування — правові, адміністративні або фізичні обмеження на переміщення; 6) інші випадки — закриття кампусів, руйнування інфраструктури та приміщень закладів освіти, систематичне цькування або дискримінація ([SAR, 2026](#)).

2.1. Підхід до оцінювання і типології

Класифікація за організаційними критеріями. Різні установи застосовують різні методи оцінювання для визначення рівня небезпек. Деякі можуть вимагати наявності статусу біженця на підтвердження небезпек. Інші наголошують як на індивідуальних ризиках, так і на необхідності захисту наукових дисциплін, які перебувають під загрозою (наприклад, дослідження миру чи гендерні студії). Треті покладаються на оцінки небезпек, здійснені авторитетними організаціями на кшталт SAR, IIE Scholar Rescue Fund або CARA ([Yarar and Karakaşoğlu, 2023](#)). Останні надають перевагу науковцям, які мають PhD (або еквівалентний ступінь у відповідній царині), а також тим, чия небезпека є належним чином підтвердженою, відтак класифікуючи претендентів за етапом кар'єри та академічною посадою ([Parkinson et al., 2020](#)). SAR та IIE-SRF віддають перевагу науковцям зі значним досвідом викладання або дослідницької діяльності, нещодавніми науковими публікаціями та належним рівнем володіння мовою ([IIE-SRF, 2026](#); [SAR, 2026](#)). Деякі відбіркові комісії оцінюють сукупність чинників, зокрема академічну кваліфікацію кандидата, готовність приймаючої установи забезпечити підтримку, а також перспективи після завершення періоду фінансування ([Inspireurope+, 2024](#)).

Класифікація за статусом підтримки. Науковців можна класифікувати відповідно до обставин їхньої міграції: 1) науковці, які отримують підтримку спонсорських програм — особи, які виїхали за сприяння організацій-спонсорів, пов'язаних із їхнім академічним профілем, та отримали допомогу в інтеграції до нових науково-дослідних систем; 2) науковці, які не отримали спонсорської підтримки — особи, які виїхали самостійно без сприяння зовнішніх організацій.

Класифікація за самоідентифікацією. Українські науковці, які перебувають у небезпеці, продемонстрували три змінні типи

самоідентифікації, що ґрунтуються на тому, як вони вибудовують власні автобіографічні оповіді: 1) мобільні науковці — особи, які здатні формувати стійкішу академічну ідентичність, оповідають про свій досвід через призму безперервності з попередньою міжнародною мобільністю, наголошуючи на професійних мережових зв'язках і спланованому характері виїзду; 2) науковці-біженці — особи, які сприймають досвід міграції як травматичний, часто мають обмежені можливості в країнах перебування, вважають своє майбутнє невизначеним і відчують провину через те, що залишили Україну; 3) переміщені науковці — особи, які переходять від ідентичності біженця до професійної ідентичності завдяки професійній мобілізації та переосмисленню власної діяльності як суспільної місії ([Kiselyova and Ivashchenko, 2025](#)).

Класифікація за правовим статусом і географічним розташуванням. Українських дослідників можна поділити на шість груп залежно від місця перебування та статусу переміщення: 1) проживають за кордоном; 2) проживають на тимчасово окупованих територіях; 3) проживають на територіях, що перебувають під контролем України та розташовані поблизу лінії фронту; 4) проживають на територіях, що перебувають під контролем України, віддалених від лінії фронту; 5) внутрішньо переміщені особи (ВПО); 6) змінили місце проживання, але не мають статусу внутрішньо переміщеної особи ([Gusejnova et al., 2024](#); [Lutsenko et al., 2025](#)).

Усі наведені вище класифікації зосереджуються на різних аспектах переміщення як основній призмі для аналізу науковців, які перебувають у небезпеці. Проте в українському контексті переміщення — лиш один із сутнісних критеріїв поряд із такими чинниками, як царина досліджень, етап кар'єри, інституційна афіліація та зміна професій-

ної траєкторії. У сукупності ці критерії визначають специфічні потреби та виклики, з якими стикаються різні групи науковців. Зазвичай програми підтримки науковців, які перебувають у небезпеці та опинилися за кордоном, зосереджені на тимчасовій релокації та початковій інтеграції до нової академічної системи. Втім українські науковці потребують значно ширшого спектра

механізмів підтримки, позаяк більшість із них продовжує перебувати в Україні, хоча й у дуже різних умовах, що залежать від конкретного поєднання особистих та професійних обставин. Саме тому ми стверджуємо, що класифікація українських науковців на основі множинних критеріїв дає змогу точніше виявляти перетини специфічних потреб і викликів.

2.2. Дизайн дослідження, методи збору та аналізу даних

Кабінетне дослідження

На першому етапі дослідження ми проаналізували нещодавні (2022–2026 роки) наукові публікації, сіру літературу, академічну журналістику та інші відкриті джерела, присвячені впливу війни на українських науковців і науку.

На основі отриманих результатів ми виокремили низку характеристик, релевантних для аналізу становища українських науковців в умовах війни: 1) галузь досліджень; 2) етап кар'єри; 3) статус переміщення; 4) близькість розташування до лінії фронту; 5) зміни в інституційній афіліації, пов'язані з війною.

Онлайн-опитування

Онлайн-опитування проводилося в період з 20 січня по 4 березня 2026 року. Українські науковці відповідали на 25 запитань у гугл формі. Загалом було зібрано 293 відповіді. Інформацію про опитування поширювали через базу контактів проєкту Science at Risk («Наука в небезпеці») від «Куншт», сайт Міністерства освіти і науки України, а також через онлайн-групи українських науковців у фейсбуці, телеграмі і ватсапі (зокрема [Ukrainian Scholars Worldwide](#), [Ukrainian Science Diaspora](#), Раду молодих учених при Міністерстві освіти і науки України) та осо-

бисті контакти дослідників. Опитування проводилося українською мовою та складалося з трьох розділів. Перший розділ стосувався безпосереднього впливу війни на академічну кар'єру науковців і можливість продовження дослідницької діяльності, а також їхніх нагальних потреб і потреб, які, ймовірно, виникатимуть у повоєнний період. Другий розділ був присвячений аналізу участі респондентів у національних та міжнародних програмах підтримки науковців, які перебувають у небезпеці, а також оцінці ефективності таких програм. Крім того, розділ містив рекомендації респондентів для національних органів влади та міжнародних донорів щодо найефективніших способів підтримки українських науковців. Результати цього розділу проаналізовано в іншій Білій книзі «Науки в небезпеці» ([“Механізми підтримки науковців у групах ризику: історичний розвиток, дані опитувань та політичні уроки на основі досвіду війни в Україні”](#), автори Ілона Свеженцева, Ігор Лиман, Анастасія Луценко). Третій розділ був присвячений збору інформації про соціально-демографічні характеристики респондентів, включно з їхнім досвідом внутрішнього та/або зовнішнього переміщення.

Результати онлайн-опитування проаналізовано з використанням як статистичного, так і ручного тематичного аналізу (для відпо-

відей на відкриті запитання). Аналіз даних і візуалізація результатів здійснювалися за допомогою ексель та безкоштовної версії Flourish.

Нижче наведено основну інформацію про учасників опитування.

Стать: 62,5% респондентів становили жінки, 34,7% — чоловіки, а 2,7% не побажали вказувати свою стать.

Вік: 12% респондентів були у віці 24–35 років, 56% — 35–49 років, 28,5% — 50–64 роки, а 3% — 65 років і старші. Один респондент належав до вікової групи 18–24 роки.

Науковий ступінь: 4,8% респондентів були аспірантами, 63,9% мали ступінь кандидата наук, 26,8% — ступінь доктора наук, тоді як 4,5% респондентів не мали наукового ступеня (рис. 1.1).

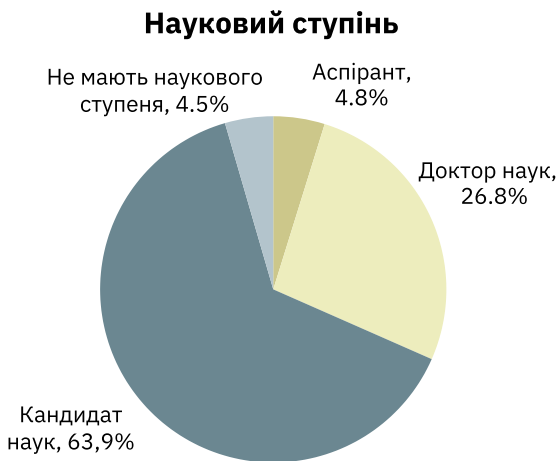

Рисунок 1.1. Науковий ступінь респондентів (%). Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026 (N = 293).

Етап кар'єри: 21% респондентів зазначили, що належать до науковців на початковому етапі кар'єри (до 10 років після захисту PhD), 40% — до науковців в середині кар'єри (10–20 років після захисту PhD), а 35% — до досвідчених науковців (понад 20 років після захисту PhD).

Інституційна належність: 39% респондентів працюють в університетах України, 21% — в установах Національної академії наук України, 4% мають дві або більше афіліації в Україні, 12% мають афіліацію в Україні та в науковій установі за кордоном, 7% мають лише довгострокову афіліацію (не пов'язану зі стипендією чи стажуванням) з науковою установою за кордоном, а 6% мають тимчасову афіліацію (стипендія, стажування) з науковою установою за кордоном.

Галузь науки: 28,9% респондентів є дослідниками з гуманітарних і мистецтвознавчих наук, 30,6% — природничих, 14,1% — інженерних наук та технологій, 3,1% — медичних наук та наук про здоров'я, 4,5% — сільськогосподарських науки і ветеринарії, а 18,9% — суспільних наук (рис. 1.2).

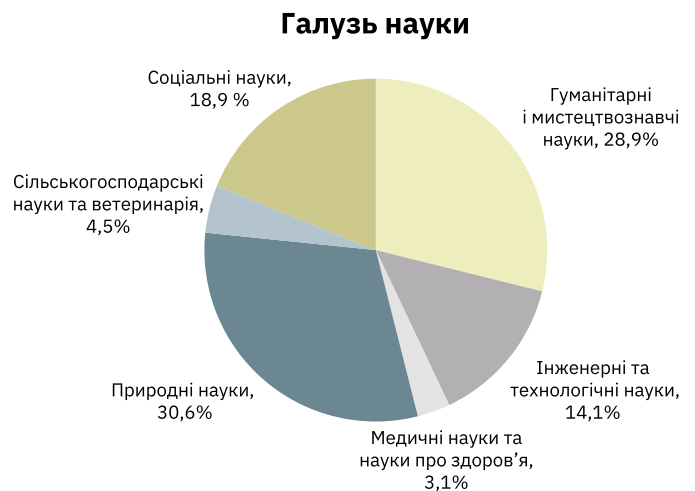

Рисунок 1.2. Галузі науки респондентів (%). Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026 (N = 293).

Зміна професійного статусу: Майже 50% респондентів зазначили, що їхній професійний статус в українських академічних установах не змінився від початку повномасштабного вторгнення. 24,1% повідомили про підвищення, 6,2% зазначили, що нині обіймають нижчу посаду, а 11,3% респондентів втратили афіліацію з українською академічною установою внаслідок внутрішнього переміщення в межах України або виїзду за

кордон. Ще 2,1% змінили професію. Інші респонденти повідомили про різні індивідуальні сценарії, що поєднували різні комбінації втрат і здобутків у професійному статусі в Україні та/або за кордоном.

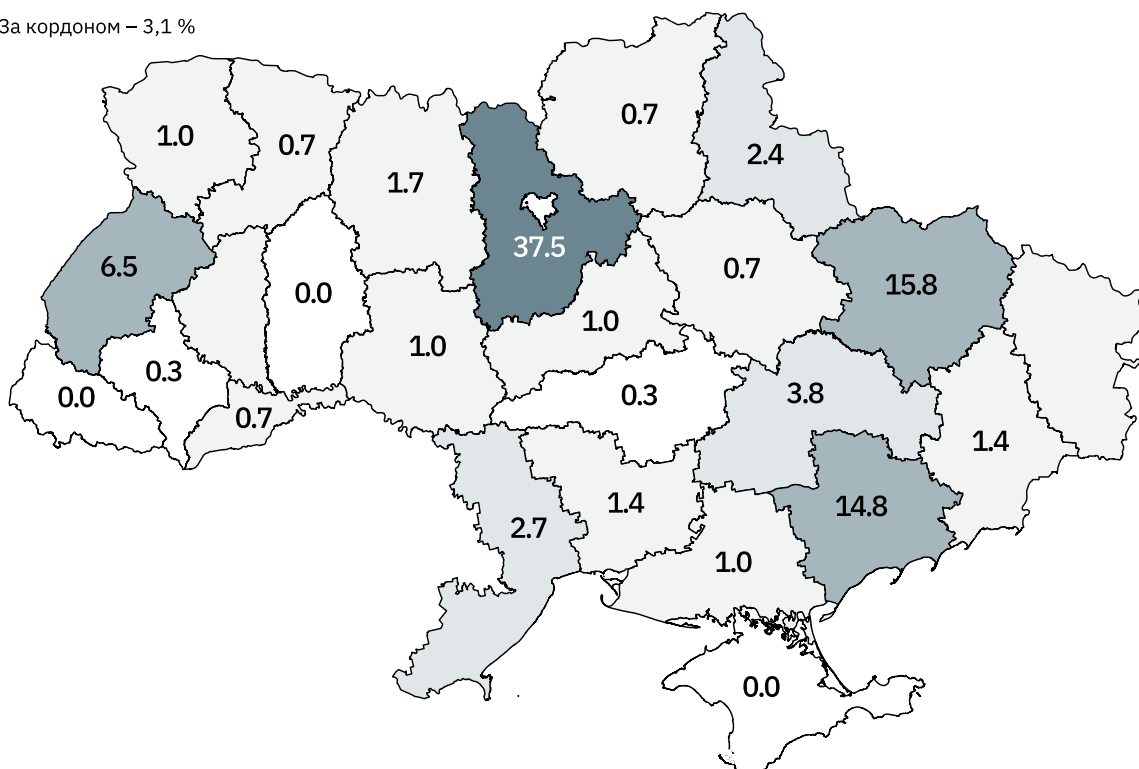
Поточне місце проживання: До початку повномасштабного вторгнення більшість респондентів проживали в Київській (37,5%), Харківській (15,8%) та Запорізькій (14,8%) областях, тоді як значно менша частка мешкала в інших регіонах і лише 3,1% респондентів проживали за кордоном (рис. 1.3А). Для оцінки впливу війни та рівня незахищеності ми попросили респондентів вказати своє поточне місце проживання відповідно до попередньо визначених макро-регіонів (рис. 1.3В). У результаті 16,8%

респондентів повідомили, що проживають у прифронтових регіонах (Донецька, Луганська, Херсонська, Запорізька, Харківська, Миколаївська та Дніпропетровська області), 39,2% — у північних і центральних регіонах України (включно з Києвом), які часто зазнають ракетних та дронівих атак з боку Росії, але віддалені від лінії фронту. Ще 13,4% респондентів проживають у західних регіонах України — найбільш віддалених від лінії фронту, але таких, що також, хоча й меншою мірою, потерпають від російських атак на військову та цивільну інфраструктуру. 30,6% респондентів проживають за кордоном. Жоден із респондентів на момент проведення опитування не проживав на тимчасово окупованих територіях України.

Область проживання респондентів на 24 лютого 2022

% 1 — 37

За кордоном – 3,1 %

Регіон проживання респондентів на початок 2026 р.

13.4 — 39.2

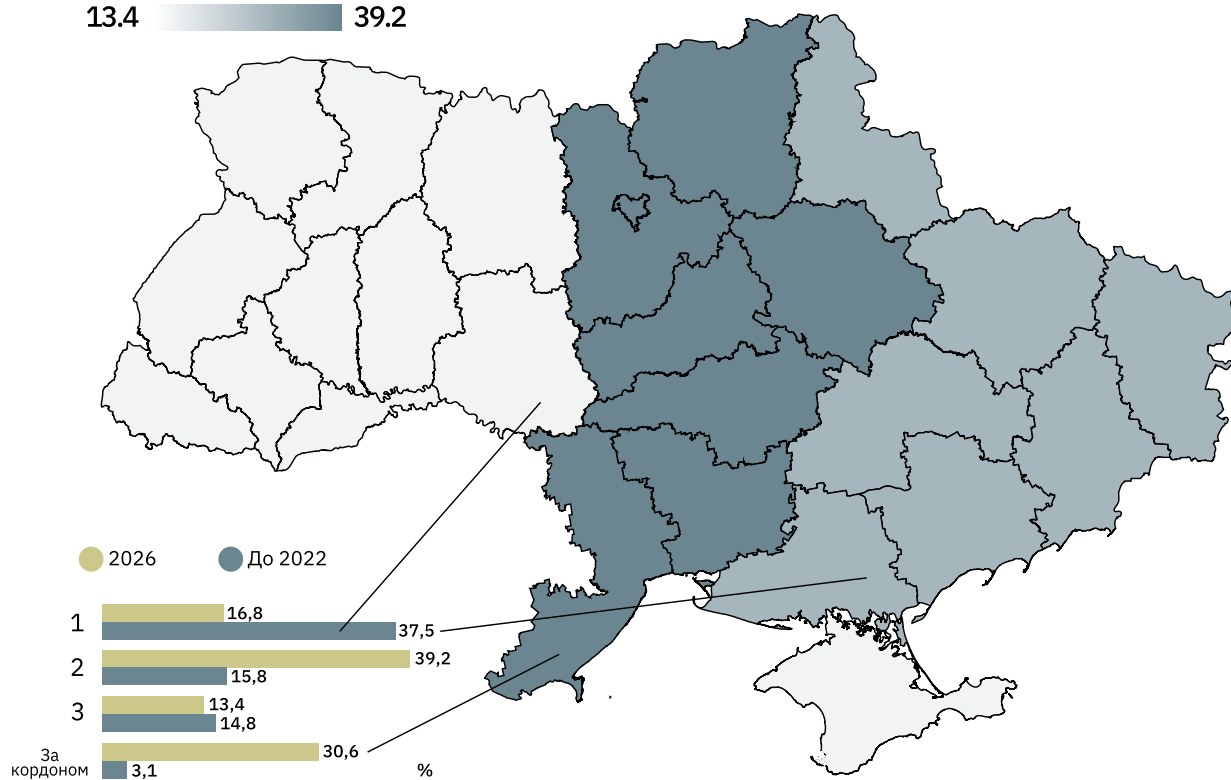

Рисунок 1.3. Місця проживання респондентів до 24 лютого 2022 року і на початок 2026 року. Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026 (N = 293).

Особистий досвід переміщення: 34,7% наших респондентів не мали досвіду внутрішнього або зовнішнього переміщення будь-якої тривалості в період від 2014 року до сьогодні. Майже 10% респондентів мали різний досвід переміщення впродовж 2014–2021 років.

Інституційне переміщення: 80,4% респондентів зазначили, що їхня академічна установа в Україні не була переміщена внаслідок війни. 1,7% повідомили, що їхню установу було переміщено один раз з 2014 року, 17,2% вказали, що їхню установу було переміщено один раз з 2022 року, тоді як двоє респондентів (менше 1%) зазначили, що їхні установи переміщувалися щонайменше двічі.

Фокус-групи

У лютому 2026 року було проведено три структуровані фокус-групові дискусії онлайн, участь у яких загалом узяли 16 осіб. Тривалість кожної дискусії становила приблизно 1,5–2 години. Кожна фокус-група складалася з однієї з попередньо визначених цільових груп науковців, потреби яких були заздалегідь визначені як недостатньо досліджені. Зокрема:

- Фокус-група 1 — науковці, які вступили до лав Сил оборони України (5 учасників);
- Фокус-група 2 — науковці, які виїхали за кордон, але наразі повернулися в Україну (8 учасників);
- Фокус-група 3 — науковці з досвідом внутрішнього переміщення з 2014 та/або 2022 року (3 учасники).

Додатково було проведено індивідуальні онлайн-інтерв'ю з двома науковцями, які залишили академічне середовище через вплив війни на їхню дослідницьку діяльність, оскільки організувати окрему фокус-групову дискусію не вдалося через перебої з електропостачанням та складнощі з узгодженням часу проведення.

Анкета для фокус-групових дискусій та інтерв'ю містила запитання про вплив війни на академічну діяльність і персонально на

науковців, про коротко- та довгострокові виклики для української науки, спричинені війною, а також бачення найнагальніших заходів підтримки українських дослідників. Учасників для фокус-груп залучали або через основне онлайн-опитування (в останньому запитанні респондентам пропонували залишити свої контактні дані, якщо їх зацікавить участь у фокус-групових дискусіях), або через особисті контакти дослідників та методом мережевої вибірки. Для аналізу матеріалів фокус-групових дискусій та інтерв'ю ми застосували ручний тематичний аналіз відповідно до заздалегідь визначеного переліку дослідницьких запитань.

Додаткові джерела

Аби доповнити наше дослідження про українських учених за кордоном та науковців, які повернулися до України, ми також послуговувалися даними нещодавнього опитування 300 науковців за кордоном — «Оцінка впливу української наукової діаспори на відновлення системи досліджень та вищої освіти України», однією з ініціаторок якого була авторка цієї білої книги. Опитування проводилося в листопаді–грудні 2025 року ([Ukrainian Science Diaspora, 2025a](#)). В ньому йшлося про наміри, мотиви та перепони, пов'язані з поверненням науковців в Україну. Результати опитування, поряд із іншими джерелами, були використані у рекомендаціях наприкінці цієї білої книги.

Обмеження дослідження

Беручи до уваги обмежений бюджет і часові рамки проекту, ми обрали онлайн-опитування як найдоцільніший інструмент збору інформації від щонайбільшої кількості дослідників. Зібрані кількісні та якісні дані не є репрезентативними для широкого загалу українських науковців. Водночас вони дають змогу виявити певні тенденції щодо того, як війна вплинула на українських науковців загалом, а також покликані привернути увагу до окремих груп науковців, які постраждали від війни та чиї потреби й виклики залишаються недостатньо дослідженими.

Польовий етап цього дослідження збігся з непередбачуваним періодом масштабного дефіциту електроенергії, відключень світла та теплопостачання по всій території України, спричинених російськими атаками на критичну інфраструктуру в січні–лютому 2026 року. Через усталений план проєкту ми не мали можливості продовжити проведення польового етапу. Чимало респондентів, запрошених до участі у фокус-групових дискусіях та/або інтерв'ю, відмовилися від участі або не змогли долучитися через перебої з електропостачанням. Увесь збір даних здійснювався дистанційно, тож рівень залученості учасників дослідження та взаєморозуміння між ними й дослідниками, а також між самими учасниками, міг бути нижчим, ніж під час очних зустрічей. Водночас, зважаючи на цілі дослідження та його цільові групи, онлайн-збір даних був найбезпечнішим і найпрактичнішим способом проведення дослідження.

Комплексний аналіз чинної рамки державної політики України у сфері науки був лише частиною предмету дослідження та його цілей. Саме тому всі рекомендації, наведені в білій книзі, ґрунтуються переважно на відповідях і пропозиціях наших респондентів,

а також на прогалинах у офіційній статистиці та інших даних, що їх виявила дослідницька група під час кабінетного дослідження.

Етичні аспекти

Перед проведенням онлайн-фокус-груп та інтерв'ю всі учасники отримали інформаційний лист, у якому були викладені цілі дослідження, відомості про порядок збору, анонімізації, обробки та зберігання даних у захищених сховищах, а також інструкції щодо того, як і до якого моменту вони можуть — якщо забажають — відкликати свою згоду на участь у дослідженні. Усі учасники підписали форму інформованої згоди в електронному вигляді. З огляду на чутливий характер даних і з метою захисту учасників дослідження вся зібрана інформація використовувалася виключно в узагальненому вигляді та без будь-яких деталей, які могли б дозволити ідентифікувати окремих респондентів. Авторки також намагалися мінімізувати ризик травматизації або емоційного дискомфорту під час фокус-групових дискусій та інтерв'ю, наголошуючи на праві учасників не відповідати на будь-які запитання, робити перерви та, за потреби, залишати онлайн-простір зустрічі.

Розділ 3. Повсякденні виклики, гуманітарні та безпекові питання в житті українських науковців

Більшість українських науковців продовжує перебувати в Україні і стикатися з тими самими викликами воєнного часу, що й решта населення країни. Існує постійна загроза життю, адже люди живуть в умовах безперервної небезпеки, пов'язаної з ракетними ударами, обстрілами, зокрема із застосуванням керованих авіаційних бомб, атаками БПЛА типу «Шахед» тощо. Водночас наявної інфраструктури захисту цивільного населення недостатньо для протидії настільки масштабній і тривалій воєнній загрозі. Особливо небезпечними залишаються прифронтові території, зокрема через так зване «людське сафарі» — тактику, яку російська армія застосовує в Херсоні та інших містах. Йдеться про цілеспрямоване використання ударних FPV-дронів для атак на цивільних осіб, унаслідок чого будь-яке пересування вулицями міст і сіл або дорогами між ними стає вкрай небезпечним ([Tokariuk, 2025](#)).

Одна з ключових проблем — руйнування інфраструктури і перебої з електро-, водопостачанням і опаленням. Особливо складною виявилася зима 2025–2026 років через російські атаки на енергетичну інфраструктуру України. Українці стикаються зі зростанням вартості життя та цін на лікарські засоби, а також із погіршенням доступності базових медичних послуг, що особливо позначається на домогосподарствах, в яких проживають особи з хронічними захворюваннями ([IOM,](#)

[2025](#)). Існують також труднощі з доступом до соціальних послуг, особливо для жінок, які головують у сім'ї: «нестача дитячих садків, складнощі з реєстрацією, довгі черги» ([People in Need, 2026](#)). Мешканцям сільської місцевості транспортні обмеження та пошкодження доріг ускладнюють доступ до місця роботи ([IOM, 2025](#)). Посилення атак на залізничну інфраструктуру та зростання цін на паливе навесні 2026 року також, імовірно, впливають на мобільність населення ([Прадід, 2026](#); [Стасюк, 2026](#)). Зростає й небезпека, пов'язана з мінуванням, що у багатьох регіонах набула критичного рівня ([IOM, 2026](#)). Психологічні наслідки життя в умовах постійної загрози знижують продуктивність і здатність планувати майбутнє в довгостроковій перспективі ([WHO, 2026](#)). Суттєве занепокоєння викликають проблеми психічного здоров'я.

Згідно з результатами нашого онлайн-опитування, найнагальнішими потребами українських науковців є фінансова підтримка, безпека та повсякденні побутові проблеми (рис. 3.1). Питання, безпосередньо пов'язані з академічною діяльністю, такі як потреба в професійному розвитку, доступ до дослідницького обладнання, лабораторій або бібліотек, академічна мобільність чи психологічна підтримка, також важать, однак поступаються за пріоритетністю невідкладним викликам повсякденного життя в умовах війни.

Які потреби є для вас, як науковця, найнагальнішими?

Оберіть не більше 5 варіантів (усього 291 відповідь)

**Рис 3.1. Найнагальніші потреби українських науковців.
Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.**

Повномасштабне вторгнення спричинило запровадження воєнного стану в Україні, що суттєво обмежив мобільність українських чоловіків. Науковці-чоловіки мають обмежені можливості виїзду за кордон, а деякі — і в межах країни.

У зв'язку з перерозподілом фінансових ресурсів на військові потреби 64% (186 осіб) науковців, які взяли участь у нашому опиту-

ванні, повідомили про необхідність шукати додаткові джерела доходу (втім, така ситуація була поширеною і до початку повномасштабного вторгнення). Ще 34% респондентів зазначили скорочення фінансування досліджень, 27% повідомили про обмежений доступ до джерел інформації, дослідницьких матеріалів, сфер або тематик досліджень, а 25% зіткнулися з обмеженнями академічної мобільності (рис. 3.2).

Чи стикалися ви з будь-якими з наведених нижче викликів у своїй професійній діяльності через воєнний стан?

Оберіть не більше трьох варіантів (N = 291)

**Рис. 3.2. Виклики для українських науковців, пов'язані з воєнним станом.
Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.**

Оскільки значна кількість українських науковців (переважно жінок) рятувалася від війни, виїжджаючи за кордон, навчальне та дослідницьке навантаження в українських академічних установах часто скорочувалося або перерозподілялося між тими, хто залишився. У деяких випадках перерозподіл призводив до звільнення або до переведення науковців, які опинилися за кордоном, у безстрокові відпустки без збереження заробітної плати. Водночас додаткове навантаження не завжди означало належну компенсацію. Деякі респондентки зазначали, що їхнє навантаження передавало-

ся колегам-чоловікам, аби ті відповідали вимогам щодо тимчасового звільнення від військової служби (бронювання) відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України № 560 ([Кабінет Міністрів України, 2024b](#)).

Майже половина респондентів опитування (46%) зазначила, що війна суттєво вплинула на їхній доступ до дослідницької інфраструктури установи в Україні, призвівши або до уповільнення дослідницької діяльності, або до її тимчасової чи повної зупинки (рис. 3.3).

Як воєнні дії вплинули на вашу можливість отримувати доступ до дослідницької інфраструктури вашого університету/наукової установи в Україні?

Рис. 3.3. Вплив воєнних дій на доступ до дослідницької інфраструктури університету / наукової установи в Україні. Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Відповідаючи на відкрите запитання про те, яку саме інфраструктуру в межах їхньої установи необхідно відновити для поновлення дослідницької діяльності, респонденти назвали три практичні потреби: 1) електропостачання; 2) тепло- та водопостачання; 3) резервні електро-, тепло-, та водопостачання. Як зазначив один із респондентів: «Інститутів практично немає; навіть у порожньому кабінеті в Україні температура становила мінус 5 градусів Цельсія. За таких умов складно взагалі вести мову про якусь дослідницьку інфраструктуру». Респонденти також вказували на ширші потреби, пов'язані з відбудовою зруйнованих або пошкоджених будівель, ремонтом старих приміщень для викладання та проведення досліджень, а також із відновленням апаратної та програмної інфраструктури, необхідної для наукової роботи (лабораторій, обладнання, баз даних та їхньої цифровізації, бібліотек, дослідницьких матеріалів, придбання ліцензій на використання спеціалізованого програмного забезпечення тощо). Наостанок чимало респондентів наголошували, що науковцям, які інакше не мали б доступу до відповідних ресурсів, допомогло б ефективніше управління вже наявною інфраструктурою та збільшення можливостей її спільного використання.

На запитання про найнагальніші потреби науковців після завершення війни **90% респондентів вказали на необхідність**

підвищення заробітних плат і збільшення фінансування досліджень (рис. 3.4). Фінансові потреби виявилися важливішими за всі інші запропоновані варіанти, включно з особистою безпекою (55%). Наразі середня місячна заробітна плата українських науковців становить [12 000–15 000 грн](#) (275–340 доларів США), а щомісячна стипендія аспіранта — [8 000 грн](#) (185 доларів США), тоді як середня заробітна плата в Україні становить близько [30 356 грн](#) (690 доларів США). У столиці, Києві, цей розрив є ще відчутнішим: середня заробітна плата сягає [49 381 грн](#) (1 000 доларів США). З огляду на вартість життя та інфляцію, українським науковцям часто неможливо виживати та утримувати свої родини, покладаючись виключно на заробітну плату, не кажучи вже про можливість проводити високоякісні дослідження. Звідси постає цифра у 64% респондентів, які зазначили, що змушені шукати додаткові джерела доходу.

Друга за важливістю потреба, яку відзначили респонденти, — безпека та захищеність (55%). Третьою потребою, на яку вказали учасники опитування (54%) — і яка також неодноразово лунала під час фокус-групових дискусій та інтерв'ю, — є нагальна необхідність створення можливостей і стимулів для залучення молоді до наукової діяльності та мотивації їх будувати наукову кар'єру в Україні.

Якими є найнагальніші потреби українських науковців на час відновлення й розвитку науки після закінчення війни?

Оберіть до 5 варіантів (N=291)

Рис. 3.4. Найнагальніші потреби українських науковців на час відновлення й розвитку науки після закінчення війни. Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Важливою для післявоєнного відновлення науки респонденти вважають підтримку внутрішньо та зовнішньо переміщених науковців, а також скасування обмежень, що стосуються академічної мобільності. Суто академічні потреби на кшталт доступу до дослідницької інфраструктури чи можливості професійного розвитку посіли значно нижчі позиції порівняно з базовими повсякденни-

ми потребами. Насамкінець 13,4% наших респондентів зазначили, що досвід науковців, які долучилися до лав Сил оборони України, також має бути використаний у процесі відновлення та розвитку української науки після завершення війни. Загалом як найважливіші запоруки збереження української науки, постійно повторювалися два складники: люди та гроші.

Розділ 4. Особливі потреби, проблеми та можливості українських науковців

4.1. Українські науковці залежно від галузей науки

Спільні виклики та потреби українських дослідників, як правило, відрізняються залежно від галузі науки. До загального переліку належать безпекові ризики, повсякденні побутові проблеми, часті повітряні тривоги, ракетні та дронів атаки, перебої з електропостачанням, проблеми з опаленням, інтернетом і зв'язком тощо. Усі вони характерні для представників різних галузей, однак ступінь їхнього впливу може суттєво різнитися. Наприклад, перебої з електропостачанням можуть мати різну тривалість і різні наслідки. Найбільше вони позначаються на науковцях, які працюють у галузях STEM, оскільки їхня діяльність часто пов'язана з необхідністю зберігати колекції та зразки або проводити експерименти в контрольованих лабораторних умовах ([de Rassenfosse et al., 2023](#); [Lutsenko et al., 2025](#); опитування «Наука в небезпеці», 2026). Тривалі відключення електроенергії та проблеми з опаленням можуть призводити навіть до втрати зразків і колекцій. Найгостріше цю проблему відчувають дослідники біологічних наук. Зокрема, один із респондентів нашого опитування повідомив про втрату біологічних зразків через тривалі перебої з електропостачанням, а кілька інших наголосили, що безперебійне електропостачання для них пріоритетна потреба через необхідність забезпечувати належні умови зберігання дослідницьких зразків. Узимку 2026 року

ситуація з опаленням та електропостачанням була особливо складною, внаслідок чого постраждали природничі колекції, оранжереї ботанічних садів та екзотичні тварини в зоопарках ([Mediabrama, 2026](#); [Вівчарик, 2026](#); [Кобзар, 2026](#); [Рибальська, 2026](#)). Це один із наслідків масованих повітряних ударів: те, що не знищили ракети та дрони, опиняється під загрозою через вимерзання або затоплення внаслідок пошкодження систем тепlopостачання.

Дані опитування, а також результати інтерв'ю фокус-групи 3 свідчать, що воєнні дії мали значний і довготривалий вплив на можливість науковців користуватися дослідницькою інфраструктурою, а в окремих випадках призвели до повного припинення наукових досліджень. Особливо гостро цей вплив відчувається в природничих науках, оскільки значна частина досліджень у галузі пов'язана з конкретними територіями або видами й потребує систематичного моніторингу.

Вплив війни на дослідження та дослідників у галузі гуманітаристики і мистецтвознавства потребує окремого вивчення. Станом на 2026 рік доступ до музейних колекцій і досі обмежений через евакуацію фондів та інші безпекові заходи. Дані про втрати та викрадення предметів із музейних колекцій

і архівів, зокрема незаконно вивезених російською окупаційною адміністрацією, а також про руйнування внаслідок повітряних ударів, досі збираються. Офіційної статистики чи інших верифікованих даних щодо кількості дослідників, які були змушені змінити тематику своїх досліджень через втрату доступу до музейних колекцій або їхніх цифрових копій, наразі не існує.

Майже половина науковців у галузях природничих та гуманітарних і мистецтвознавчих наук повідомили про суттєві труднощі з можливістю продовжувати свої дослідження. Для порівняння, в інших країнах частка дослідників, які не можуть повноцінно продовжувати свою роботу, є суттєво меншою і становить приблизно від чверті до третини опитаних (рис. 4.1).

Воєнні дії впливають на можливість користуватися дослідницькою інфраструктурою

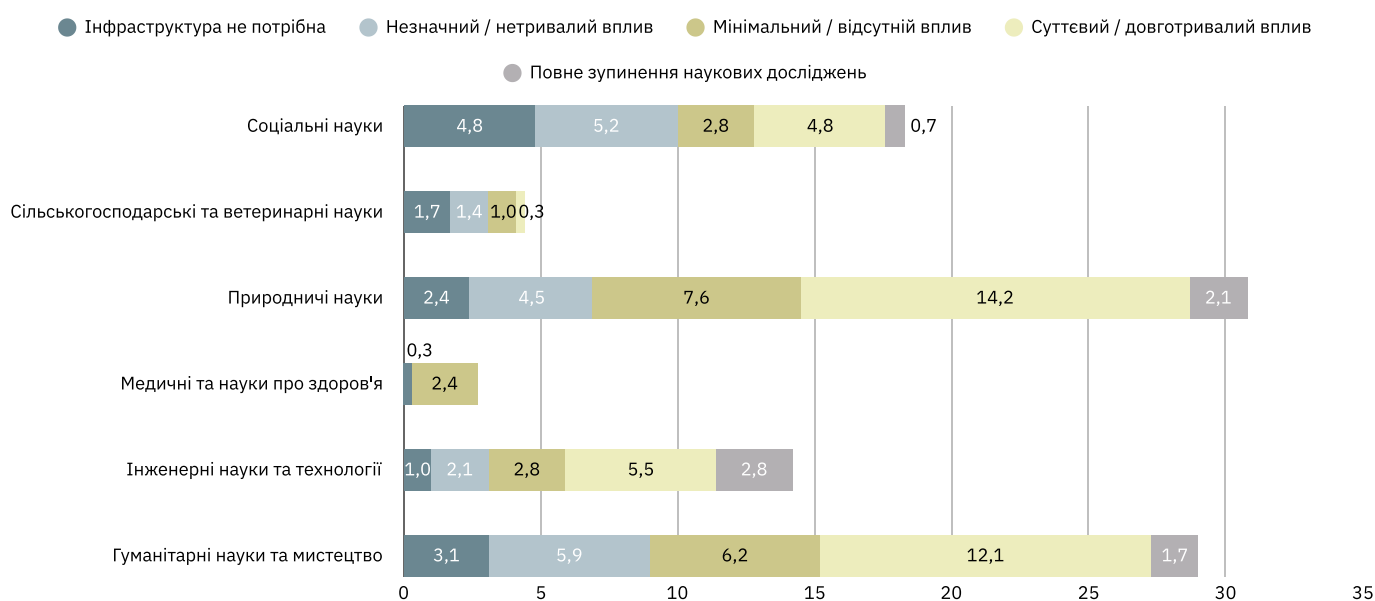

Рис. 4.1. Вплив воєнних дій на можливість українських науковців користуватися дослідницькою інфраструктурою. Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026. (N=293).

Результати нашого опитування (рис. 4.2) показали, що професійний статус майже половини українських науковців після 2022 року не змінився, тоді як 24% респондентів отримали підвищення, 12% втратили афіліацію, а 6,5% були переведені на нижчу посаду.

Найвища частка тих, хто втратив афіліацію або перейшов на нижчу посаду, спостерігалася серед представників суспільних наук (близько 30%), тоді як найнижча — серед дослідників у галузі природничих, а також гуманітарних і мистецтвознавчих наук (близько 15%).

Зміни професійного статусу українських науковців у різних галузях науки після 24 лютого 2022 року

Значення подано у %

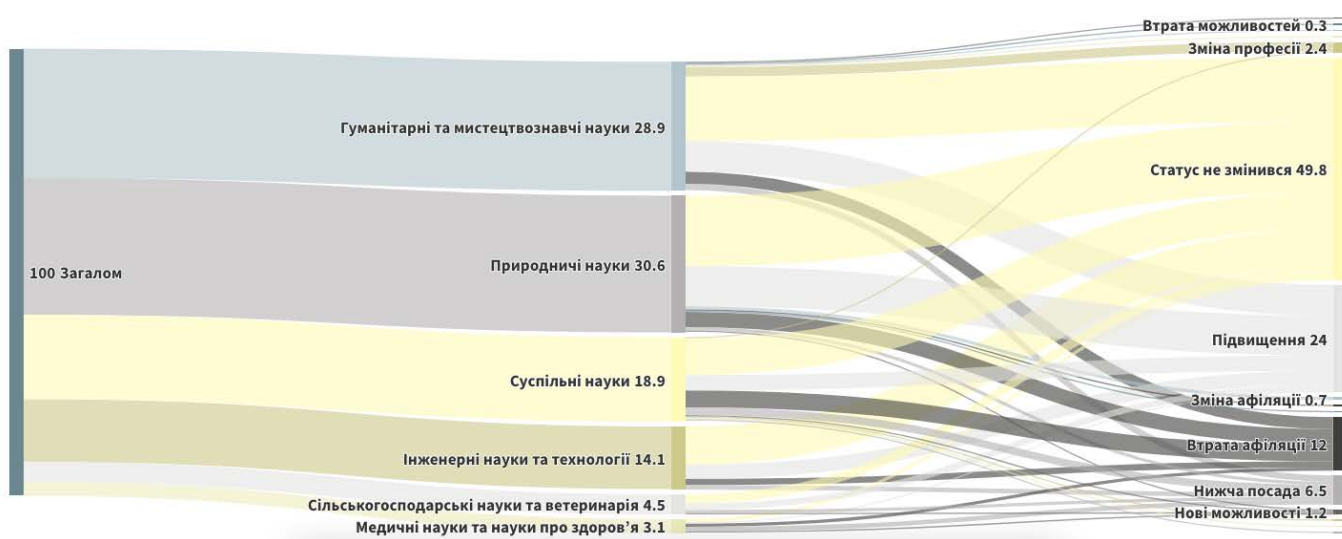

Рис. 4.2. Зміни професійного статусу українських науковців у різних галузях науки після 24 лютого 2022 року (значення подано у % від загальної кількості відповідей). Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026. (N=293).

Дослідження в усіх галузях науки потребують фінансування. З огляду на обмежені можливості національного бюджету, звернення до міжнародних грантових програм видається цілком логічною стратегією. Дослідження, проведене у 2022 році ([Maryl et al., 2022](#)), засвідчило, що трьома основними перепонами до подання заявок на фінансування в усіх наукових галузях є брак досвіду підготовки грантових заявок, мовний бар'єр та обмаль можливостей фінансування в окремих царинах. Можливості залучення фінансування, рівень конкуренції та вартість проведення досліджень можуть відрізнятися залежно від галузі науки ([Tian et al., 2024](#); [Rathenau Instituut, 2024](#)). Дослідження в природничих, інженерних, технічних, медичних і сільськогосподарських науках часто потребують лабораторій, обладнання та інструментів, зразків і колекцій, а також доступу до певних територій, що в умовах війни може становити виклики. Окрім руйнування дослідницької інфраструктури та проблем із доступом до територій, тривалі відключення електроенергії також ускладнюють або й зовсім унеможливають проведення лабораторних досліджень і збереження зразків. Водночас науковці, які працюють у природничих, інженерних, технічних, медичних і сільськогосподарських науках, потребують більшої фінансової та технічної підтримки. Це дозволяє припустити, що мобільність та забезпечення дослідників у суспільних і комп'ютерних науках можуть бути кращими і потребувати менших витрат.

Отже, в умовах війни найбільш вразливими є ті галузі науки, які потребують наукових лабораторій, підтримки колекцій, зразків і проб, а також доступу до конкретних територій для проведення досліджень. Водночас варто враховувати, що лабораторії, наукові колекції та зразки можуть бути необхідними практично в усіх галузях, включно з гуманітарними та суспільними науками. З іншого боку, у природничих, медичних, сільськогосподарських та інженерних науках наявність лабораторії не завжди є обов'язковою умовою для проведення досліджень, оскільки

ки нині в усіх цих галузях активно розвиваються методи моделювання, обчислювальні та дистанційні методи дослідження. Установи Національної академії наук України, що працюють саме в цих царинах, зазнали найбільших задокументованих втрат дослідницької інфраструктури ([Фурів та ін., 2023](#); [UNESCO, 2024](#); [Наука в небезпеці, 2026](#)). Окрім пошкодження дослідницької інфраструктури, війна ускладнила навіть отримання базових витратних матеріалів, що додатково сповільнює реалізацію наукових проєктів і роботу установ. Порушення роботи національної промисловості, економічна нестабільність, труднощі з міжнародною логістикою та повне припинення цивільного авіасполучення ускладнили для науковців закупівлю необхідного лабораторного обладнання та матеріалів ([Hondermarck et al., 2024](#)).

Ще одна спільна для всіх проблема — рівень і тривалість стресу, який переживають науковці. Дослідження психічного здоров'я українських науковців в умовах війни показало, що високий рівень стресу є характерним для всіх і не залежить від галузі чи напряму досліджень ([Tsybuliak et al., 2025](#)).

Війна та обмаль ресурсів змусили багатьох дослідників змінити тематику своїх наукових досліджень, і ця тенденція спостерігається в усіх галузях науки. Зокрема, українські дослідники дедалі більше зосереджуються на пріоритетах, безпосередньо пов'язаних із війною та її наслідками. До списку зацікавлень належать: гуманітарна допомога, громадське здоров'я та рівень напруги населення, моніторинг довкілля та шкода, завдана екосистемі, оборонні технології тощо ([Hondermarck et al., 2024](#)). Хоч усі ці напрями є надзвичайно важливими для країни, яка змушена вести тривалу війну, водночас існує ризик, що фундаментальні дослідження в різних галузях науки можуть відійти на другий план або й зовсім залишитися поза увагою.

Дослідження ([Hladchenko, 2025](#)) не виявило суттєвих відмінностей у публікаційній активності між різними галузями науки

у 2022–2023 роках порівняно з 2020–2021 роками. Зокрема, статті з фізичних та інженерних наук становлять найбільшу частку наукового доробку Національної академії наук України (близько 55%), тоді як на суспільні та гуманітарні науки припадає найменша частка — близько 9% публікацій. Частка статей у біомедичних науках і науках про здоров'я, науках про життя та Землю, математиці й комп'ютерних науках у середньому становить приблизно 10–15% для кожної з галузей. Загалом розподіл публікацій між науковими дисциплінами не демонструє суттєвих відмінностей між двома періодами — 2020–2021 та 2022–2023 роками. Науковий доробок університетів є відносно рівномірним, коли йдеться про розподіл між різними галузями. Отже, попри те, що для окремих дисциплін критично важливими є доступ до дослідницької інфраструктури та можливість працювати на певних дослідницьких територіях, рівень публікаційної активності в усіх царинах науки залишається майже незмінним. Водночас слід врахувати, що це дослідження охоплює лише перший рік після початку повномасштабного вторгнення, а отже частина публікацій могла бути підготовлена раніше. Більш сучасне дослідження ([Bezvershenko et al., 2025](#)) засвідчило, що **хоча кількість публікацій у 2022 році не зазнала суттєвого скорочення порівняно з попереднім роком, почи-**

наючи з 2023 року обсяг почав різко зменшуватися в усіх галузях науки приблизно у 2–7 разів.

Природничі науки

Природничі науки потребують доступу до територій дослідження та лабораторій, тож в умовах війни можуть виникати обмеження. Станом на початок 2024 року загалом 18 науково-дослідних установ із Запорізької, Херсонської, Луганської та Донецької областей, а також Автономної Республіки Крим були змушені переїхати. Багато з них займалися вивченням природи та біорізноманіття і нині втратили доступ до територій, на яких проводили дослідження ([UNESCO, 2024](#)).

Результати опитування свідчать, що найважливішими елементами дослідницької інфраструктури для представників природничих наук є електропостачання, лабораторії, обладнання та приміщення (рис. 4.3А). Водночас кілька респондентів зазначили, що наразі не мають нагальної потреби в дослідницькій інфраструктурі (позначено на рисунку як «н/з»). Серед найактуальніших потреб респонденти назвали фінансову підтримку, залучення молодих дослідників, можливості для академічної мобільності та міжнародної співпраці, безпеку, а також розвиток і відновлення дослідницької інфраструктури (рис. 4.3В).

А. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності / Природничі науки

В. Найнагальніші потреби українських науковців / Природничі науки

Рис 4.3. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності (А) / найнагальніші потреби українських науковців у природничих науках (В).
Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Інженерні науки та технології

Основними викликами для представників інженерних наук і технологій є забезпечення безперервного доступу до лабораторій та обладнання. Водночас існує потенціал для переходу до обчислювальних методів дослідження. Серед наукових галузей найбільше від тенденції до виїзду дослідників за кордон постраждала фізика — країну залишили близько 706 фізиків, що становить приблизно 5% дослідників, зайнятих у системі Національної академії наук України ([UNESCO \(2024\)](#)).

Результати опитування показали, що багато респондентів із цієї категорії наразі не мають нагальної потреби в дослідницькій інфраструктурі (позначено на рис. 4.4А як Н/З). Водночас найважливішими складниками дослідницької інфраструктури вони вважають електропостачання, лабораторії, приміщення та опалення. Серед найнагальніших потреб: фінансова підтримка, безпека, залучення молоді до наукової діяльності, вирішення побутових проблем і розширення можливостей академічної мобільності (рис. 4.4В).

А. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності / Інженерні науки та технології

В. Найнагальніші потреби українських науковців / Інженерні науки та технології

Рис. 4.4. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності (А) / найнагальніші потреби українських науковців в інженерних науках та технологіях (В).
Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Медичні науки та науки про здоров'я

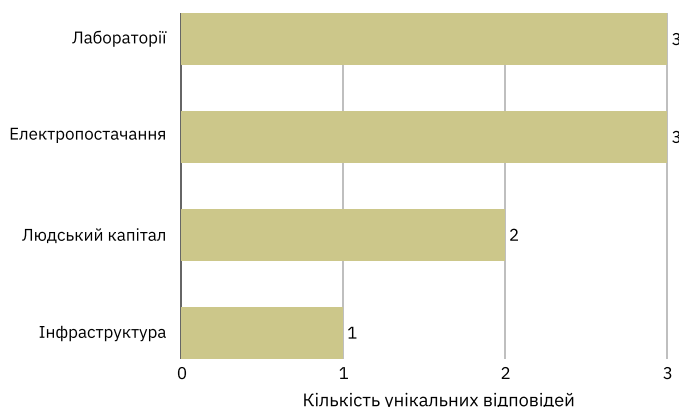
Біомедичні дослідження вкрай важливі і в мирний час, а в умовах війни від них залежать життя як військових, так і цивільних. Водночас це одна з найвразливіших галузей науки, оскільки вона потребує лабораторій, спеціалізованого обладнання, забезпечення біологічними зразками і біобанками, проведення клінічних випробувань тощо.

У цій царині спостерігається зміщення дослідницьких пріоритетів у бік тактичної медицини, протезування, реабілітації, психічного здоров'я тощо, тоді як дослідження, що не належать до пріоритетних, можуть бути призупинені. Перед початком повномасштабної війни база ClinicalTrials.gov налічувала близько 400 клінічних випробувань, що про-

водилися в Україні. Більшість із них зазнали негативного впливу війни або були перервані, а нові клінічні випробування нині практично не ведуться ([Hondermarck et al., 2024](#)).

У нашому опитуванні представники медичних наук склали найменшу групу респондентів (близько 3%), однак, імовірно, саме на них припало найбільше навантаження. Найважливіші елементи дослідницької інфраструктури для цієї групи респондентів: лабораторії, електропостачання, людський капітал і належна дослідницька інфраструктура (рис. 4.5). Серед найнагальніших потреб вони відзначили фінансову підтримку, можливості для професійного розвитку, врахування досвіду науковців-репатріантів, дослідницьку інфраструктуру й безпеку.

А. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності / медичні науки та науки про здоров'я

В. Найнагальніші потреби українських науковців / медичні науки та науки про здоров'я

Рис. 4.5. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності (А) / найнагальніші потреби українських науковців в медичних науках та науках про здоров'я (В). Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Сільськогосподарські науки та ветеринарія

Це одна з найвразливіших галузей науки, позаяк дослідження здебільшого потребують наявності дослідних полів, колекцій, лабораторій, експериментальних розсадників тощо. Без цих ресурсів проводити наукову діяльність майже неможливо. Водночас сільське господарство тісно пов'язане з продовольчою безпекою, а тому має високий пріоритет у будь-якій країні.

Попри невелику кількість представників сільськогосподарських наук серед учасників нашого опитування, з-поміж важливих факторів дослідницької інфраструктури вони назвали лабораторії, опалення, електропостачання та фінансування. Найнагальнішими потребами є фінансова підтримка, залучення молоді, дослідницька інфраструктура, побутові питання та безпека.

А. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності / сільськогосподарські науки та ветеринарія

В. Найнагальніші потреби українських науковців / сільськогосподарські науки і ветеринарія

Рис. 4.6. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності (А) / найнагальніші потреби українських науковців в сільськогосподарських науках та ветеринарії (В). Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Гуманітарні та мистецтвознавчі науки

У гуманітарних та мистецтвознавчих науках чимало напрямків досліджень можуть потребувати доступу до музейних предметів, архівів та інших наукових колекцій, які — хоча й легше, ніж живі біологічні колекції, зберігати та за потреби евакуювати, — усе ж перебувають під загрозою знищення і втрати назавжди. Коли архіви розкрадають, вивозять, зачиняють чи навмисно бомбардують, історія країни опиняється під загрозою винищення. З-поміж усіх галузей науки, гуманітаристика найменше потерпає від тенденції до еміграції дослідників ([UNESCO, 2024](#)).

Результати нашого опитування свідчать, що значна частка науковців у галузі гуманітарних та мистецтвознавчих наук не залежить від дослідницької інфраструктури (на рисунку — Н/З). Водночас до числа важливих інфраструктурних ресурсів потрапили бібліотеки, приміщення, електропостачання, опалення, архіви та колекції. Найнагальнішими потребами є фінансова підтримка, професійний розвиток, академічна мобільність, побутові питання та безпека.

А. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності / гуманітарні та мистецтвознавчі науки

В. Найнагальніші потреби українських науковців / гуманітарні та мистецтвознавчі науки

Рис. 4.7. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності (А) / найнагальніші потреби українських науковців у гуманітарних та мистецтвознавчих науках (В). Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Суспільні науки

Здебільшого суспільні науки не потребують дорогого обладнання та лабораторій, а тому є менш вразливими до умов воєнного часу. Проте в цій галузі простежуються такі проблеми, як обмаль часу та дослідницьких ресурсів, недостатній рівень володіння англійською мовою та інші несприятливі умови, зокрема хронічне недофінансування й обмежений доступ до передових наукових знань. Перелічені виклики лишень загострює культура «публікуйся або помри», що спричинила штампування низькоякісних публікацій, які публікуються у хижацьких виданнях ([Lutsenko et al., 2025](#)).

Наше опитування показує, що майже половина респондентів у суспільних науках не потребує дослідницької інфраструктури (на рисунку позначено як Н/З) — найвищий показник серед усіх категорій. З-поміж важливих елементів дослідницької інфраструктури респонденти виокремили приміщення, бібліотеки, фінансування, лабораторії та опалення. Серед найнагальніших потреб: фінансова підтримка, репатріанти та врахування їхнього досвіду, побутові питання, можливості для академічної мобільності й безпека.

А. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності / суспільні науки

В. Найнагальніші потреби українських науковців / суспільні науки

Рис. 4.8. Найважливіша інфраструктура для продовження наукової діяльності (А) / найнагальніші потреби українських науковців у суспільних науках (В).

Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

4.2. Українські науковці залежно від етапу кар'єри

Попередні дослідження з розподілом респондентів за віковими категоріями показують, що молоді науковці в Україні стикаються з численними викликами, зокрема браком фінансування, низькими заробітними платами, короткостроковою та нестабільною зайнятістю, а також непередбачуваними змінами в нормативних вимогах до наукової діяльності ([Lutsenko et al., 2025](#)). Ці чинники сприяють скороченню кількості молодих науковців і «відтоку мізків», оскільки фахівці шукають кращі можливості в інших країнах. Крім того, дослідники-початківці потребують удосконалення системи наукового кураторства та розширення доступу до невеликих грантів ([Lutsenko et al., 2025](#)).

Поза тим, через воєнний стан науковці, а також частина науковиць не можуть вільно виїжджати за кордон для участі в академічних заходах, навіть якщо мають відстрочку від мобілізації. Ці обмеження суттєво ускладнюють міжнародний академічний обмін ([Ivanenko, 2026](#)). Інше дослідження, присвячене українським науковицям у STEM-дисциплінах, показало, що жінки-науковиці, особливо ті, які мають маленьких дітей, вказують на труднощі поєднання академічної кар'єри й вимог академічної мобільності із сімейним життям, особливо в ситуаціях, коли чоловік або партнер долучився до Сил оборони України ([Жерьобкіна та ін., 2025](#)). Науковиці також відзначали гендерну нерівність в науці, оскільки жінки рідше представлені на топменеджерських посадах, а також повідомляли про проблеми гендерної дискримінації та сексизму на робочому місці.

Згідно з даними моніторингового звіту «Науки в небезпеці» за 2025 рік ([Rabinovych et al., 2025](#)), молодші науковці (віком до 35 років), як правило, повідомляли про кращий емоційний стан порівняно зі своїми старшими колегами. Серед науковців середнього віку (35–60 років) була зафіксована найбільша частка тих, хто відзначав низький рівень мотивації. Імовірно, це пов'язано з тим, що молодші науковці є гнучкішими та легше адаптуються до змін, тоді як науковці середнього віку стикаються з найважчим професійним і сімейним навантаженням, що знижує їхню мотивацію. Респонденти віком понад 60 років рідше за представників інших вікових груп повідомляли про потребу в професійній психологічній підтримці; також вони найрідше відзначали низький рівень мотивації або продуктивності.

В нашому опитуванні ми дослідили вплив війни на науковців на різних етапах кар'єри. Наведений рисунок (рис. 4.9) демонструє, що досвідченіші дослідники частіше втрачали свою афіліацію в Україні через переміщення в межах країни або за кордон порівняно з молодшими колегами. Водночас вони ж найчастіше зберігали свій статус без змін порівняно з дослідниками на ранніх і середніх етапах кар'єри. Дослідники на ранньому і середньому етапах кар'єри в нашому опитуванні частіше, ніж їхні досвідченіші колеги, отримували підвищення. Водночас, порівняно з іншими групами, дослідники в середині кар'єри частіше повідомляли про пониження в посаді після початку повномасштабного вторгнення.

**Як змінився ваш професійний статус в Україні після 24.02.2024?
(у вашій основній науковій установі)**

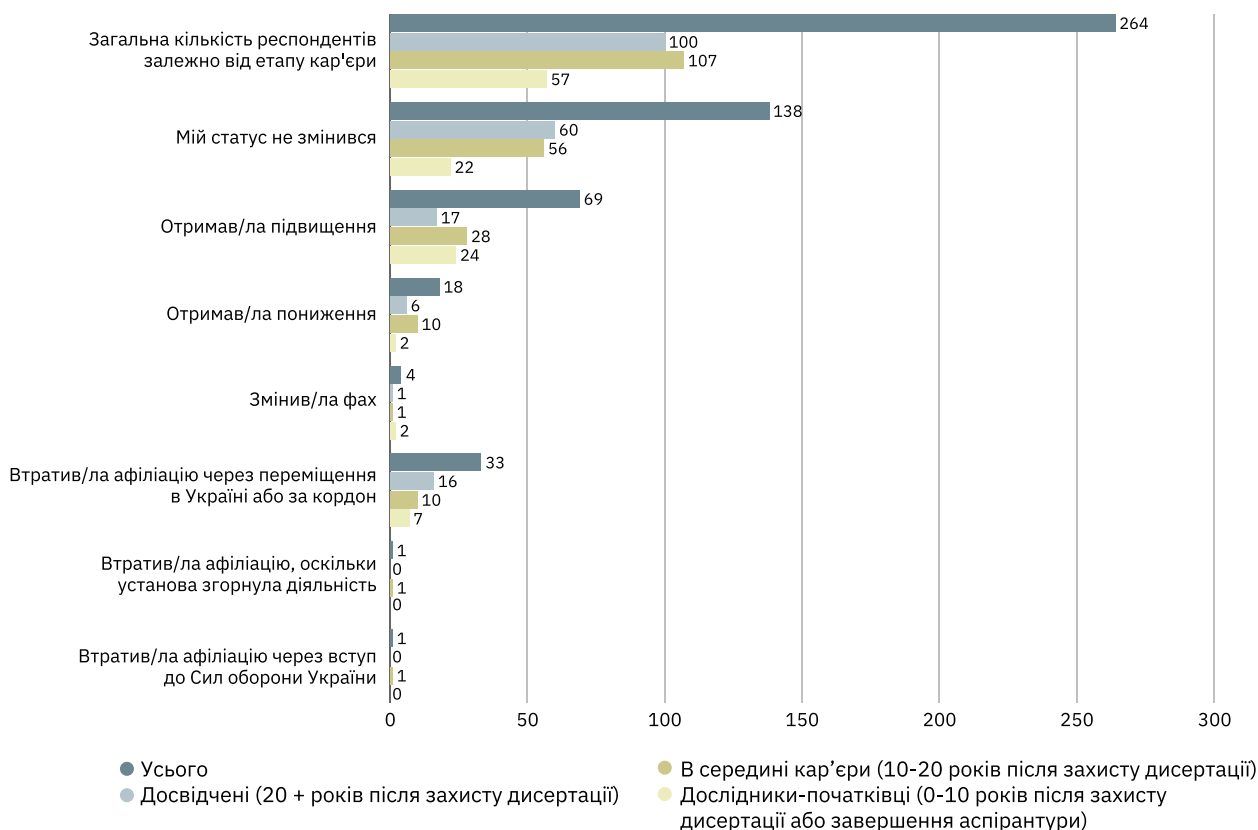
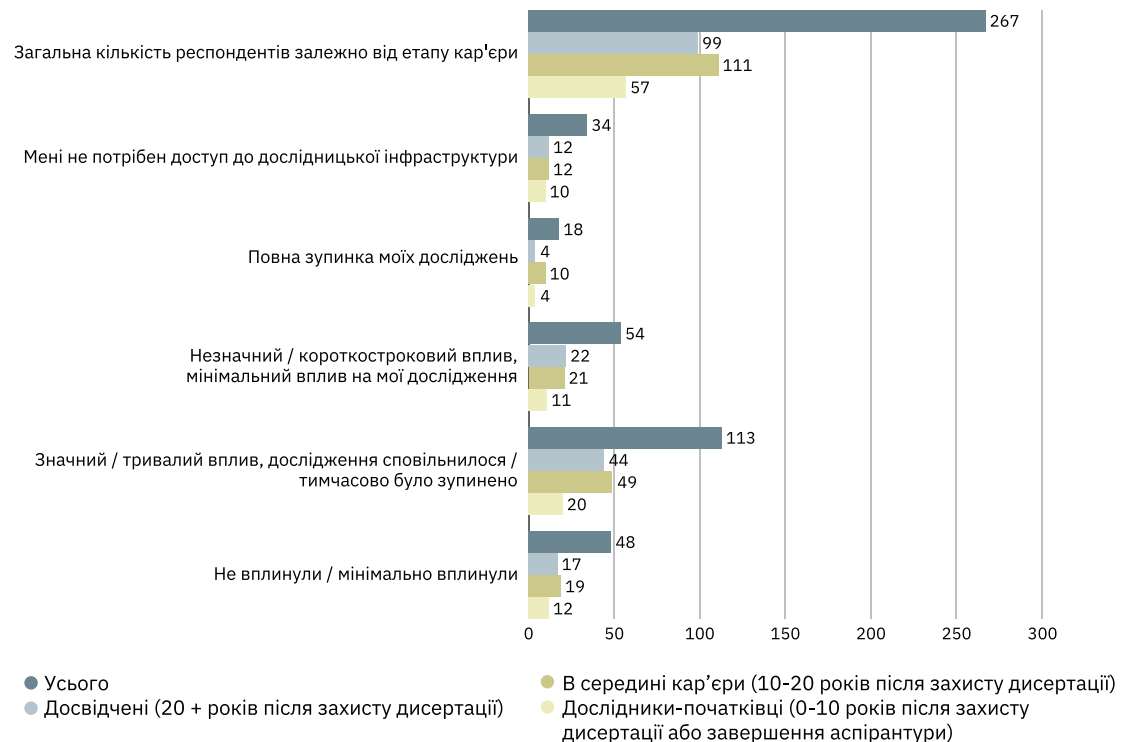

Рис. 4.9. Вплив війни на зміни у професійному статусі в Україні залежно від етапу кар'єри. Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.

Якщо розглядати вплив війни на доступ науковців до дослідницької інфраструктури (рис. 4.10), найбільш постраждалою групою видаються дослідники в середині кар'єри. Це пов'язано з тим, що вони найбільше залежать від інституційної інфраструктури, стабільних посад і фінансування (чинники, на які негативно вплинула війна), водночас мають найбільше професійних та сімейних обов'язків і менш гнучкі порівняно з молодшими колегами.

Для 9% представників цієї групи війна призвела до повного припинення їхніх досліджень, тоді як серед науковців на ранньому етапі кар'єри цей показник становив 7%, а серед досвідчених — 4%. Водночас 21% науковців-початківців повідомили, що війна не вплинула або вплинула лише незначним чином на їхній доступ до дослідницької інфраструктури, порівняно з 17% серед як дослідників середини кар'єри, так і досвідчених.

**Як воєнні дії вплинули на вашу можливість користуватися дослідницькою інфраструктурою вашого закладу вищої освіти / наукової установи?
Оберіть один варіант**

**Рис. 4.10. Вплив воєнних дій на доступ до дослідницької інфраструктури в закладі вищої освіти/дослідницькій установі в Україні залежно від етапу кар'єри.
Джерело: опитування «Наука в небезпеці», 2026.**

Потреби науковців суттєво не відрізнялися залежно від етапу кар'єри. Водночас дослідники-початківці частіше згадували про втрату академічної мобільності та можливостей професійного розвитку, тоді як науковці в середині кар'єри та досвідчені наголошували на потребі доступу до обладнання, лабораторій, робочих просторів і баз даних, а також підкреслювали важливість збереження зв'язків із дослідниками, які були змушені виїхати за кордон.

Науковці середини кар'єри, особливо жінки, часто повідомляли про емоційне виснаження, спричинене необхідністю одночасно давати раду кільком конкуруючим зобов'язанням у поєднанні з викликами воєнного часу. Як зазначив один із респондентів: «Цей “невидимий тягар” — постійні руйнування, необхідність одночасно думати про безпеку, електроенергію, інтернет і наукову

діяльність — неможливо відтворити у жодній матриці продуктивності. Водночас він має величезний вплив на когнітивну діяльність, здоров'я та довгострокову здатність працювати». Науковиці з дітьми, які були змушені виїхати за кордон, повідомляли, що мають вкрай обмежену підтримку, яка не дозволяє продовжувати наукову діяльність.

Варто згадати ще одну важливу перепону — довгостроковий вплив стресу, зумовленого війною, на когнітивні здібності дослідників. Як зауважив один із респондентів: «Хоча війна впливає на науковців так само, як і на представників інших професій, хронічна нестабільність, психологічне вигорання та майже цілковита відсутність адміністративної підтримки критично вражають головне знаряддя науковця — його мозок». «Масштабне емоційне вигорання», — підсумував ще один учасник опитування.

4.3. Українські науковці залежно від статусу зайнятості за кордоном

Переміщені науковці становлять неоднорідну групу, яка відрізняється рівнем професійної інтеграції, стабільністю зайнятості та кар’єрними перспективами. Ступінь інтеграції в академічну систему країни перебування безпосередньо корелює з рівнем соціально-економічної та професійної безпеки вимушено переміщених науковців, тоді як нестабільна зайнятість або вихід з академічної сфери суттєво підвищують ризики довгострокової маргіналізації та втрати дослідницького потенціалу.

На основі опитування Української наукової діаспори ([Ukrainian Science Diaspora, 2025a](#)).

Рис. 4.11. Статус зайнятості переміщених українських науковців за кордоном. Джерело: опитування Української наукової діаспори.

Переміщених за кордон науковців можна поділити на такі категорії:

1. Найменш вразливою групою є **інтегровані науковці** (25,7%), тобто дослідники, які отримали постійні посади в університетах або наукових установах у країнах перебування. Вони мають довгострокові контракти, доступ до інституційних ресурсів, можливості участі у фінансованих дослідницьких проєктах і соціальні гарантії. Такий статус забезпечує високий рівень професійної та соціальної стабільності, а також уможливлює довгострокове планування дослідницької діяльності.
2. Окрему групу становлять **напівінтегровані науковці**, які працюють на тимчасових або запрошених посадах. Сюди ж належать постдокторантські угоди та стипендії, які здебільшого організовані через або за участі неурядових організацій на кшталт Scholars at Risk. Такі науковці не працевлаштовані в Україні. Хоча вони й залучені до академічного середовища країн перебування, їхня ситуація характеризується невизначеністю щодо подальшої зайнятості, продовження дозволів на перебування та кар’єрних перспектив. Обмежена тривалість контрактів часто не дозволяє вповні інтегруватися в дослідницькі команди та брати участь у довгострокових дослідницьких програмах.
3. Значна частина переміщених дослідників належить до категорії тих, хто **працевлаштований в українських закладах вищої освіти, але не працює в країнах перебування** (30%). Такі науковці зберегли формальну зайнятість в українських університетах, часто у дистанційному форматі, але не інтегровані в місцеву академічну систему. Вони підтримують інституційні зв’язки з Україною, однак мають обмежений доступ до дослідницької інфраструктури,

- фінансування та академічних мереж країни перебування.
4. Ще одна категорія — це **дослідники, які працюють одночасно в українських та іноземних університетах на тимчасових посадах**, поєднуючи роботу в Україні з короткостроковими контрактами за кордоном. Така подвійна зайнятість підтримує наукову діяльність і міжнародні контакти, однак супроводжується значним навантаженням, фінансовою нестабільністю та залежністю від програм підтримки обмеженої тривалості.
 5. Найвразливішими є **безробітні науковці** (5,7%), які не мають роботи в академічній царині країн перебування. Безробіття серед дослідників часто пов'язане з труднощами визнання дипломів, мовними бар'єрами, відсутністю відповідних вакансій або необхідністю терміново знайти засоби до існування. Тривала перерва в дослідницькій діяльності підвищує ризик втрати кваліфікації та ускладнює повернення до наукової кар'єри.
 6. Окрему категорію становлять **науковці, які залишили академічний сектор і знайшли роботу в інших галузях** (6,7%). Такий перехід зазвичай зумовлений економічною необхідністю або відсутністю стабільних академічних посад. Хоча ці фахівці можуть успішно інтегруватися в інші галузі, їхній вихід з академії означає втрату людського капіталу для наукової системи та зменшення потенціалу майбутнього відновлення дослідницьких спроможностей України.

З погляду вразливості, найзахищенішими є інтегровані науковці та дослідники, які мають постійні посади за кордоном. Найвразливішими — безробітні науковці, дослідники, які працюють виключно в українських установах без інтеграції в місцеві академічні структури, а також ті, хто був змушений залишити наукову сферу. Проміжне становище займають напівінтегровані дослідники та ті, хто працює на тимчасових посадах за кордоном, адже їхня професійна стабільність залежить від обмежених у часі програм і контрактів.

4.4. Українські науковці, які залишаються в Україні

Репатріанти

Опитування 300 українських науковців, які наразі перебувають за кордоном, свідчить про суттєвий, однак умовний потенціал повернення в українські університети і наукові установи ([Ukrainian Science Diaspora, 2025a](#)). Було отримано та проаналізовано 192 відкриті відповіді. Понад 70% респондентів розглядають можливість певної форми повернення, однак лише 22,7% вважають повернення цілковито реалістичним сценарієм. Найпоширенішими є варіанти відкладеного або часткового повернення:

26,7% готові повернутися «але не зараз», 15,7% розглядають повернення лише у формі тимчасового візиту, а 7,0% повернулися б лише за умови переходу на іншу посаду. Ці результати свідчать про переважання моделей циркуляції та гнучкої залученості, а не повної інституційної реінтеграції.

Гендерний аналіз засвідчує помірні відмінності. Жінки частіше повідомляють про наміри відтермінованого повернення, тоді як чоловіки радше розглядають сценарії тимчасової академічної мобільності. Водночас готов-

ність повернутися на іншу посаду спостерігається виключно серед жінок, що може вказувати на більшу відкритість до професійної реадаптації після повернення.

Період виїзду з України постає як найважливіший чинник. Науковці, які залишили країну після лютого 2022 року, демонструють значно вищу готовність до повернення: 27,8% цілком допускають повернення, а ще 30,3% розглядають його як довгострокову перспективу. Натомість ті, хто виїхав до початку повномасштабного вторгнення, частіше обирають довготривалу кар'єру за кордоном, а їхні наміри щодо повернення здебільшого обмежуються тимчасовими візитами або взагалі відсутні.

Про фінансові обмеження, насамперед низькі та неконкурентоспроможні заробіт-

ні плати, згадують більш ніж дві п'ятих респондентів (44,3%), що робить цей фактор найістотнішою перепорою для повернення з великим відривом від решти. Далі за списком безпекові ризики, пов'язані з війною, що триває (18,2%), тоді як відсутність вільних академічних посад (16,1%) і неналежно розвинена дослідницька інфраструктура (12,0%) становлять наступний рівень обмежень. Важать респондентам й інституційні перепони, як-от бюрократія (10,9%), корупція чи непотизм (7,8%). Водночас житлові умови (7,8%), суспільне визнання та статус науковців (7,3%), а також невизначеність державної політики у сфері науки (7,3%) згадуються дещо рідше. Сімейні обставини (4,7%) і проблеми академічної культури (2,1%) постають як другорядні, але все ж помітні фактори, що впливають на рішення щодо повернення.

Найчастіше згадувані перепони до повернення українських науковців

Рис. 4.12. Найчастіше згадувані перепони на шляху до повернення українських науковців (на основі результатів опитування Української наукової діаспори, 2025b)

На основі відповідей на відкриті запитання в опитуваннях ([Ukrainian Science Diaspora, 2025a](#); [Ukrainian Science Diaspora, 2025b](#)) українські науковці, які працюють за кордоном, послідовно вказують на низку структурних чинників, що знижують привабливість українських університетів як осередків наукової діяльності.

Одна з найчастіше згадуваних перепон — **надмірна бюрократія та формалізм**, які суттєво знижують ефективність і гнучкість академічної діяльності. Респонденти зазначають, що «за кордоном менше бюрократії і, що важливіше, значно більше дослідницьких ресурсів», тоді як в Україні «досі сильно відчуваються бюрократизм і надмірна формалізація», а академічний процес може передбачати навіть «100-сторінкові навчальні програми».

Низькі заробітні плати ще дужче підважують привабливість наукової кар'єри. На відміну від систем, у яких «робота науковця є добре оплачуваним та шанованим фахом», респонденти описують український контекст як такий, де «все доводилося купувати власним коштом», а наукова діяльність часто здійснювалася «заради ідеї». Для дослідників-початківців це означає особливо серйозні обмеження: як зазначив один із респондентів, бути аспірантом в Україні означало «приректи себе на бідність».

Ще одна важлива проблема — **нестача часу для досліджень через надмірне викладацьке та адміністративне навантаження**. Респонденти наголошують, що «за кордоном науковці працюють над дослідженнями, тоді як в Україні науковці працюють над «усім»», а академічний персонал «перевантажений великою кількістю завдань, часто формального характеру», і «наукова робота значною мірою поєднувалася з викладацькими та адміністративними обов'язками».

Обмежена дослідницька інфраструктура також стримує якість та обсяги наукових досягнень. Науковці вказують на нестачу

фінансування, обладнання та інституційної підтримки, зазначаючи, що «в Україні нерідко бракує інфраструктури для реалізації масштабних проєктів», «інституційної підтримки часто немає», і раз-у-раз «усе доводилося купувати власним коштом».

До того ж університетам часто **бракує інституційних механізмів підтримки грантової діяльності, публікаційної активності та міжнародної мобільності**. Якщо закордонні установи забезпечують «цілу мережу грантових офісів і проєктних менеджерів», в Україні дослідники повідомляють, що «ми сам на сам боремося з бюрократією, тоді як за кордоном для цього є спеціально призначений персонал», і додають, що «жоден науковий проєкт не передбачає можливості закладати фінансування на публікації».

Організаційній культурі академічного середовища притаманні наступні проблеми: **брак поваги, жорстка ієрархічність та подеколи токсичність**. Респонденти наголошують, що закордонні інституції позначені «відсутністю мобінгу та неприйнятною поведінкою», тут «панують повага та людяне ставлення незалежно від статусу, ти завжди залишаєшся людиною». Такі умови часто сприймаються як «цілковита протилежність умовам в Україні».

Прогалини у прозорості та справедливій конкуренції також негативно позначаються на системі. Респонденти підкреслюють важливість «відсутності корупції та nepotизму і наявності здорової конкуренції», а також «прозорих процедур — від грантових конкурсів до оцінювання викладання», які не завжди послідовно забезпечуються в українських реаліях.

Водночас, попри згадані виклики, респонденти наголошують, що українська **академія зберігає важливі сильні сторони**. До них належать традиція фундаментальних досліджень, інтелектуальна гнучкість і міцні міжособистісні зв'язки. За словами респондентів, «наука в Україні є більш ґрунтовною»; бага-

то опитаних цінує «теплоту міжособистісних стосунків і гнучкість українських науковців», а також «відчуття причетності до спільної національної справи», що залишається однією з характерних особливостей академічної діяльності в Україні.

Аби краще розуміти чинники, що мотивують повертатися, а також перепони, з якими стикаються репатріанти, подивімося на висновки фокус групи 2, до складу якої увійшли 8 учасниць — жінки з різних галузей науки, на різних етапах кар'єри.

На повернення українських науковиць з-за кордону впливає **складний комплекс взаємопов'язаних сімейних, емоційних і професійних чинників**. Передусім вирішальну роль грають сімейні та побутові обставини — возз'єднання з родиною, потреби дітей, житлові питання. Для багатьох респонденток ключовими мотивами повернення стали близькість до партнера, батьків або бажання дітей навчатися в українському середовищі. Як зазначила одна з учасниць дослідження: «Єдиною причиною мого повернення було возз'єднання з чоловіком». Інші підкреслювали важливість родинних зв'язків для дітей, які «сумували за батьком, дідусями та бабусями».

Важливе значення мають також **емоційні чинники** — потреба бути серед «своїх», відчуття належності до спільноти та бажання підтримати країну в складний період. Репатріанти описують повернення як досвід відновлення власної ідентичності та внутрішнього комфорту: перебування в українському середовищі, знайомій культурі та соціальна підтримка мають значний психологічний ефект. Деякі науковиці керувалися прагненням бути корисними вдома та зробити внесок у відновлення наукового й освітнього потенціалу країни.

Важать також і **професійні стимули**. Серед них — пропозиції посад в українських університетах, можливість завершити навчання в аспірантурі або реалізувати дослідницькі

плани в Україні. Чимало випадків повернення пояснюються не якимось одним визначальним фактором, а результатом поєднання особистих і професійних мотивів.

Перебування за кордоном суттєво підвищує професійний потенціал українських науковців/иць. Репатріантки повідомляють про отримання нових посад у міжнародних проєктах, доступ до всесвітніх дослідницьких мереж і розширення професійних компетентностей. Важливим результатом, що підвищує конкурентоспроможність, є поліпшене володіння іноземними мовами та набуті міжкультурні навички. Міжнародний досвід сприяє зростанню професійної впевненості, усвідомленню власних можливостей і змінам в академічній ідентичності. Учасниці дослідження зазначали, що робота за кордоном «загартовує» та розширює світогляд, підсвічує сильні сторони власної наукової школи. Чимало з учасниць здобули нові практичні навички: від цифрового маркетингу до сучасних педагогічних методик.

Міжнародні професійні контакти, набуті під час перебування за кордоном, становлять значну цінність за умови їх збереження після повернення та мають потенціал стати основою для спільних досліджень і грантових заявок. Унікальний статус репатріантів дає їм можливість виступати каналом передачі знань і практик між українською та світовою наукою.

Попри значний потенціал, реінтеграція в українську наукову систему супроводжується численними **викликами**. **Найчастіше згадувані — це безпекові ризики, низькі заробітні плати та незадовільні умови праці.** Науковців, які працювали за європейськими грантами або контрактами, українські зарплати демотивують та змушують поєднувати кілька робіт одночасно, щоб забезпечити базовий рівень життя.

Також до викликів належать погіршення якості підготовки студентів через міграцію молоді, зруйнована інфраструктура, над-

мірне бюрократичне навантаження та розмиті межі між роботою й особистим життям в умовах дистанційної роботи. Деякі репатріанти **стикаються з нерозумінням з боку колег, які не виїздили з країни під час війни, що створює напруження всередині наукових колективів**. У результаті дехто з науковців частково або повністю залишає академічний сектор, обираючи натомість підприємницьку діяльність, консалтинг чи роботу в неурядових організаціях.

Отже, українські **науковці, які повертаються з-за кордону, — це стратегічний ресурс для повоєнного відновлення науки та освіти**. Поєднання міжнародного досвіду з глибоким розумінням національного контексту дасть змогу прискорити реінтеграцію України у глобальний дослідницький простір, підвищити якість академічних стандартів і сприяти інституційним реформам. Водночас реалізація цих планів потребує цілеспрямованої державної політики, спрямованої на покращення умов праці, фінансування науки та підтримку реінтеграції фахівців/чинь, які повертаються.

Повномасштабне вторгнення спричинило появу особливої групи українських науковців — фахівців/чинь, які працюють в умовах «подвійної афіліації», таких собі «канатоходців». Згідно з результатами опитування, кожен четвертий респондент (25,9%) не обмежується однією посадою, а намагається балансувати між кількома кар'єрними траєкторіями:

- Міжнародна гібридність (18,4%): поєднання роботи в українській установі з роботою в закордонному університеті (за контрактом або стипендіальною програмою).
- Внутрішня багатозадачність (7,7%): робота у двох і більше установах в Україні або поєднання академічної діяльності з роботою в громадському чи приватному секторі.

Хоча «канатоходці» становлять усього чверть респондентів, саме ця група представляє най-

більш активну та інтегровану в міжнародний контекст частину наукової спільноти.

Взоруємись на відповіді респондентів, ми виявили три критичні зони напруження, на які вони звертають увагу. Попри цифровізацію, українська академічна система залишається інерційною. Наприклад, науковці, які працюють дистанційно з-за кордону, вказують на безглуздість вимог щодо «фізичного підпису» та застарілі форми звітності. Як свідчать відповіді респондентів, **поєднання кількох афіліацій здебільшого є не ознакою успіху, а наслідком фінансової скрути**. Середня заробітна плата в НАН України (нерідко на рівні 0,5 або навіть 0,25 ставки через бюджетний дефіцит) змушує науковців вдаватися до адміністративної роботи або консалтингу для бізнесу. Так, понад 60% дослідників, які працюють за сумісництвом, назвали фінансову неспроможність своєї основної установи головною причиною пошуку другої роботи. «Ми не займаємося наукою — ми виживаємо. Це призводить лише до номінальної присутності на основному місці роботи», — зазначив один із респондентів.

Науковці, які повертаються, нерідко стикаються зі **стигматизацією та нерозумінням з боку колег, які не виїздили з України**. Водночас науковці, які балансують на «міжнародному канаті», відчують тиск з обох боків. В Україні їх часто сприймають як «тих, хто вже поїхав», а за кордоном — як тимчасових працівників без права на довгострокове планування.

«Постійний страх: якщо залишуся в Україні — професійно деградує; якщо поїду назавжди — зраджу свою школу. Я живу в очікуванні звільнення з обох боків», — зазначив один із респондентів.

Для того щоб життя «на канаті» не призводило до розриву зв'язків з Україною, ми пропонуємо переглянути **підхід до управління персоналом**:

1. Легалізація «цифрового кочівництва»: за-

кріплення на законодавчому рівні можливості повноцінної дистанційної роботи для науковців без обов'язкової присутності на робочому місці, якщо це дозволяє специфіка дослідження.

2. Визнання подвійної афіліації: спрощення процедур зарахування результатів дослідницької діяльності (статей, грантів), отриманих за кордоном, до індивідуального плану в українській установі.
3. Перехід до моделі «Наукового хабу»: університети мають стати не місцем для «відпрацювання годин», а простором концентрації талантів, де дослідник може працювати навіть на 0,1 ставки, але водночас забезпечувати міжнародні зв'язки та наукові публікації.

Науковці, які балансують «на канаті», — це не «втікачі», а найцінніший ресурс для майбутнього відновлення. Вони є носіями західних стандартів управління і технологій. Завдання держави полягає не в тому, щоб змушувати їх обирати одну зі сторін, а в тому, щоб створити умови, за яких цей «канат» перетвориться на «міст», що сприятиме інтеграції України у глобальний дослідницький простір.

Цитати учасниць фокус-групи 2:

«Війна оприявила нові ролі науки. Зокрема, українські науковці дедалі частіше виступають не лише як дослідники, а й як транслятори знань, радники та фасилітатори змін. Визнання та підтримка цих ролей критично важливі для того, щоб наука в Україні не лише вижила, а й стала запорукою повоєнного розвитку».

«Я здобула досвід роботи в наукових лабораторіях університетів Іспанії та Італії: працювала з високотехнологічним обладнанням значно більше, ніж в Україні; навчилася обробляти дані своїх досліджень сучаснішими та професійнішими методами; набула навичок комунікації англійською мовою; підвищила рівень наукових публікацій. Але мо-

рально дуже важко жити далеко від дому. Війна жахливо впливає на українських науковців, як і на всіх інших людей. Мир — це найважливіше, що держава може дати своїм громадянам».

Репатріанти мали **неабияке значення як неформальні амбасадори України у світі**. Вони розповсюджували інформацію про війну, організовували благодійні ініціативи, виступали на міжнародних форумах і формували позитивний образ української науки. Для багатьох іноземних колег саме науковці стали першими представниками України, з якими ті взаємодіяли.

Науковці, які повернулися, мають потенціал **агентів модернізації наукової системи**. Серед відповідей на запитання «Що ви заберете з собою в український університет?» респонденти найчастіше згадували нові академічні стандарти, культуру доброчесності, менш ієрархічні моделі взаємодії та практики горизонтальної співпраці.

Науковці, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України

Встановити кількість науковців, які залишаються на окупованих територіях, напрощуд складно. Згідно зі звітом UNESCO ([UNESCO, 2024](#)), що містить лише обмежену інформацію, на тимчасово окупованих територіях залишилися 85 працівників Приазовського державного технічного університету, 58 — Бердянського державного педагогічного університету, 22 — Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 16 — Луганського державного медичного університету та 10 — Мелітопольської дослідної станції садівництва імені М. Ф. Сидоренка ІС НААН.

Репресії, незаконні обшуки та ув'язнення належать до найгостріших загроз для всіх українців, які залишаються в окупації. Станом на початок 2026 року налічувалося 509 політичних в'язнів, і багато з них були притягнуті до відповідальності в межах кримінальних «справ», відкритих у період окупації

Криму ([CTRC, 2026](#)). Серед них є й науковці. До найрезонансніших випадків належать арешт Леоніда Пшеничнова, українського біолога і фахівця з Антарктики, у 2025 році за звинуваченням у державній зраді ([Крим.Реалії, 2025](#)), а також арешт Ленори Дюльбер, політологині, соціологині, журналістці та кримськотатарської активістки, за звинуваченням в «екстремізмі» ([Крим.Реалії, 2026](#)). Хоча Індекс академічної свободи у 2024 році був найнижчим за всю історію України, **академічна свобода та інституційна автономія** на окупованих територіях скоротилися ще більше ([Rabinovych et al., 2025](#)).

Існує вкрай мало досліджень, присвячених науковцям, які залишаються на тимчасово окупованих територіях. Нещодавні соціологічні опитування ([Tsybuliak et al., 2024](#)), у яких частка науковців, що перебувають на тимчасово окупованих територіях, становила 48,3%, охоплюють лише такі загальні потреби дослідників, як **доступ до Інтернету, можливість продовжувати дослідження, актуальність дослідницької тематики, доступ до сучасної інформації, публікаційну активність і грантову діяльність**. Зокрема, дослідники на окупованих територіях демонструють найнижчий рівень грантової активності, проте водночас мають вищі показники публікаційної активності. Автори дослідження ([Guariglia et al., 2025](#)), які аналізували вплив російсько-української війни на наукову продуктивність, виявили суттєве **зниження як кількості, так і якості** наукових результатів, виміряних середньою кількістю публікацій і цитувань авторів, які працюють у окупованих районах Донецької та Луганської областей, де тривали активні бойові дії. Натомість **кількість публікацій авторів, які працюють в анексованому Криму, зростає**. Це може пояснюватися збільшенням фінансування з боку російської влади для установ, розташованих у Криму, а також публікацією статей у російських наукових журналах дослідниками з відносно низькими показниками наукової продуктивності.

Отже, для науковців, які перебувають в окупації, існують лише два основні варіанти продовження професійної діяльності: шукати можливості виїзду за кордон чи на території, підконтрольні Україні, або ж співпрацювати з окупаційною владою. Проте другий варіант вкрай «слизький» і ризикований. Доки людина співпрацює з державою-агресором, вона може продовжувати займатися науковою діяльністю, але щойно її позиція починає суперечити владі, вона наражається на можливість репресій.

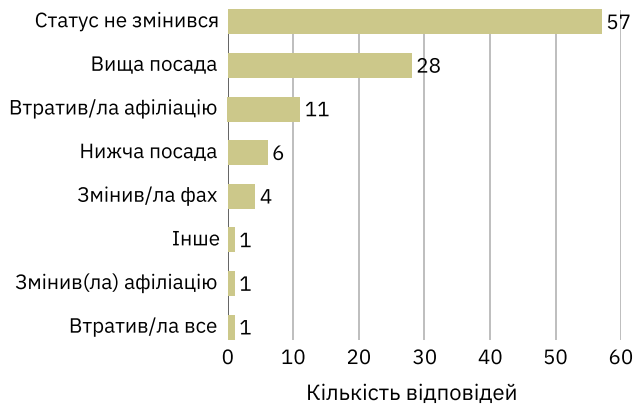
Слід зазначити, що жоден науковець із тимчасово окупованих територій не взяв участі в нашому опитуванні. Також ми не змогли організувати фокус-групу, в якій були б представлені науковці з окупованих територій, з низки причин, насамперед пов'язаних із безпекою.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) в межах України

Станом на березень 2026 року офіційні дані щодо кількості дослідників, які мають статус внутрішньо переміщених осіб, відсутні. Водночас доступні окремі інституційні дані. Унаслідок повномасштабної збройної агресії Росії проти України близько 34 закладів вищої освіти були змушені переміститися до інших регіонів країни, до того ж деякі з них — уже вдруге. Це насамперед стосувалося закладів у Донецькій та Луганській областях, а згодом також у Запорізькій та Херсонській областях ([Осипчук та ін., 2022](#)).

З-поміж учасників нашого опитування 37,2% зазнали переміщення. Хоча можна було б очікувати, що саме ця група буде найвразливішою до наслідків війни, наші результати показують, що приблизно половина респондентів не зазнала змін у своєму кар'єрному статусі, тоді як ще 25% отримали вищу посаду. Однак близько 20% зазнали негативних змін у кар'єрному статусі, зокрема переходу на нижчі посади, втрати інституційної афіліації або зміни професії. Найважливіші потреби цієї групи пов'язані насамперед із фінансовими, безпековими та побутовими питаннями (рис. 4.13).

А. Зміни в кар'єрному статусі серед респондентів із досвідом переміщення (кількість = 109 із 293; 37,2%)

В. Найнагальніші потреби респондентів з досвідом переміщення (N = 109 із 293; 37,2%)

Рис 4.13. Зміни в кар'єрному статусі внутрішньо переміщених дослідників (А) та їхні найнагальніші потреби (В). Джерело: опитування «Наука в небезпеці».

Учасники фокус-групи 3, які мають досвід переміщення, зазначили, що однією з головних професійних проблем є вимушена **зміна дослідницької тематики**, якою вони займалися до вимушеного переміщення або релокації, а також втрата доступу до відповідної дослідницької лабораторії чи інфраструктури. Внаслідок переміщення може бути втрачена можливість продовжувати вже розпочату роботу, оскільки на новому місці часто **немає доступу до необхідного обладнання**. Відповідно, попереднім **дослідженням загрожує зупинка без подальшого поновлення**. Ще одна проблема — **втрата доступу до територій**, на яких раніше проводилися довготривалі дослідження або моніторинг, адже наразі такі території можуть перебувати під окупацією, бути замінованими, або ж там тривають інтенсивні бойові дії.

Навіть у довгостроковій перспективі відновлення досліджень на таких територіях видається малоімовірним. Існує також проблема **доступу до природничих, археологічних та інших типів колекцій**, чимало з яких були втрачені, пошкоджені або викрадені окупантами. А навіть у разі збереження чи евакуації, доступ до колекцій залишається обмеженим з міркувань безпеки. **Одна з уразливих груп — це науков-**

ці, які переїхали до безпечніших регіонів, тоді як їхні установи не були релоковані. Відповідно, такі дослідники часто **не мають не лише належних умов для проживання, а й робочих умов** та змушені працювати в приміщеннях, цілковито не пристосованих для проведення досліджень. Наприклад, через фінансові обмеження та відсутність доступу до відповідної інфраструктури вони можуть бути змушені винаймати кімнату разом із іншими членами сім'ї та одночасно працювати там зі зразками, зібраними під час польових досліджень, що створює надзвичайно складні умови для всієї родини. Однак серед респондентів були й такі, які після вимушеного переміщення знайшли кращі можливості для роботи, а їхній професійний статус підвищився. Учасники фокус-групи 3 зазначали, що в умовах війни особливо важливими є такі навички, як **адаптивність, готовність до експериментів і зміни дослідницьких методів** з урахуванням відсутності лабораторій та інших наявних обмежень.

Учасники фокус-групи 3 зазначили, що наразі **посутньо не існує спеціалізованої державної підтримки для переміщених науковців**. Ба більше, вони часто стикаються з бюрократичними перепонами, стерео-

типами та дискримінацією як з боку представників державних структур, так і з боку мешканців нових громад. Аби залагодити чимало питань, пов'язаних з облаштуванням життя на новому місці, доводиться покладатися виключно на власні сили або залучати особисті контакти. Державна підтримка — така сама, як і для всіх внутрішньо переміщених осіб, проте вона несистемна й недостатня. Певну допомогу можна отримати від міжнародних організацій, однак вона також спрямована не прицільно на науковців, а стосується переміщених осіб загалом. Респонденти пояснюють, що релокація — надзвичайно складний процес, коли **людина втрачає практично все і її життя можна вмістити в кілька дорожніх сумок. Ще складніше з релокацією установ. Вона не супроводжується належною державною підтримкою, а бюрократичні процедури додатково ускладнюють налагодження освітньої та наукової діяльності на новому місці.** Зокрема, релоковані установи не мають власних приміщень, а користуються лише орендованими, через що **не можуть здійснювати капітальні закупівлі обладнання чи проводити ремонтні роботи.** У результаті виникає ситуація, коли навіть за наявності коштів на розвиток дослідницької інфраструктури реалізувати вдається вкрай обмаль через бюрократичні перепони. **Особливо гостро це відчувають релоковані ВНЗ, які мають і надалі приваблювати вступників.** Дефіцит студентів призводить до скорочень, об'єднання з іншими університетами або й створює ризик ліквідації закладу. Для колективу та студентів такий заклад часто є символом локальної ідентичності та останнім зв'язком із втраченим рідним містом чи регіоном. Для всіх учасників фокус-групи 3 важливим є **розуміння стратегії держави та її намірів щодо переміщених науковців і релокованих установ.** Однак наразі такого розуміння немає. **Важливо також збільшити фінансування.** Заробітні плати необхідно підвищити до рівня, який давав би змогу закривати принаймні базові повсякденні

потреби. Переміщені науковці потребують підтримки у забезпеченні житлом, особливо з огляду на зростання вартості оренди в усіх тилових регіонах країни. Респонденти також зазначали, що в разі деокупації вони готові повернутися додому, однак це рішення залежатиме насамперед від безпекової ситуації.

Певна кількість науковців справді переїхала до інших регіонів України, однак не оформлювала офіційного статусу внутрішньо переміщеної особи. Точна чисельність науковців цієї категорії наразі невідома.

Науковці, які залишаються у місцях проживання на підконтрольних Україні територіях, але поблизу лінії фронту

Результати нашого опитування показують, що частка респондентів у регіонах поблизу лінії фронту, більш ніж удвічі зменшилася — з 37,8% на початку 2022 року до 16,8% у 2026 році (рис. 1.3).

Хоча ми не проводили цільових фокус-груп за ознакою відстані до лінії фронту, в інших фокус-групах брали участь учасники з різних регіонів України, що дозволяє простежити певну закономірність. Зокрема, учасники, які перебувають поблизу лінії фронту, вказували на такі труднощі, як **онлайн-навчання в умовах відключень електроенергії, проблеми з доступом до інтернету, складнощі комунікації, значні руйнування інфраструктури, труднощі з набором студентів і молодих фахівців, безпекові ризики та постійний стрес, а також відсутність перспектив і чіткого бачення майбутнього.** Натомість серед учасників, які проживають подалі від лінії фронту, ці труднощі мали менший вплив і/або не були настільки тривалими. Хоча багато проблем є спільними для всіх науковців, які залишаються в Україні, щобиблише до лінії фронту — тим дужче вони відчуваються. Отже, науковці, які залишаються в цих районах, є за всіма параметрами найвразливішою групою.

Науковці, які залишаються у місцях проживання на підконтрольних Україні територіях, віддалених від лінії фронту

За різними оцінками, приблизно 40–50% науковців залишилися в Україні та не змінювали місце проживання внаслідок війни (de Rassenfosse et al., 2023; Lutsenko et al., 2023). Серед науковців, які залишаються в Україні, втрати доступу до дослідницької інфраструктури можуть становити 20–24%, однак цей показник нерівномірно розподілений між регіонами країни (de Rassenfosse et al., 2023).

Серед учасників нашого опитування **32% не мали досвіду переміщення, що є нижчим показником порівняно з попередніми дослідженнями**. Ідеться про групу дослідників, на яких всередині країни війна вплинула найменше. Зокрема, приблизно половина респондентів не зазнала змін у своєму кар'єрному статусі, тоді як ще 25% отримали підвищення. Лише близько 10% зазнали негативних змін у кар'єрному статусі, зокрема пониження на посаді, втрати афіліації або зміни професії. Найважливіші потреби цієї групи базуються насамперед на фінансових і безпекових питаннях, а також на можливостях виїзду за кордон (рис 4.14).

А. Зміни в кар'єрному статусі серед респондентів без досвіду переміщення (N = 95 із 293; 32,4%)

В. Найнагальніші потреби серед респондентів без досвіду переміщення (N = 95 із 293; 32,4%)

Рис. 4.14. Зміни в кар'єрному статусі дослідників без досвіду переміщення (А) та їхні найнагальніші потреби (В). Джерело: опитування «Наука в небезпеці».

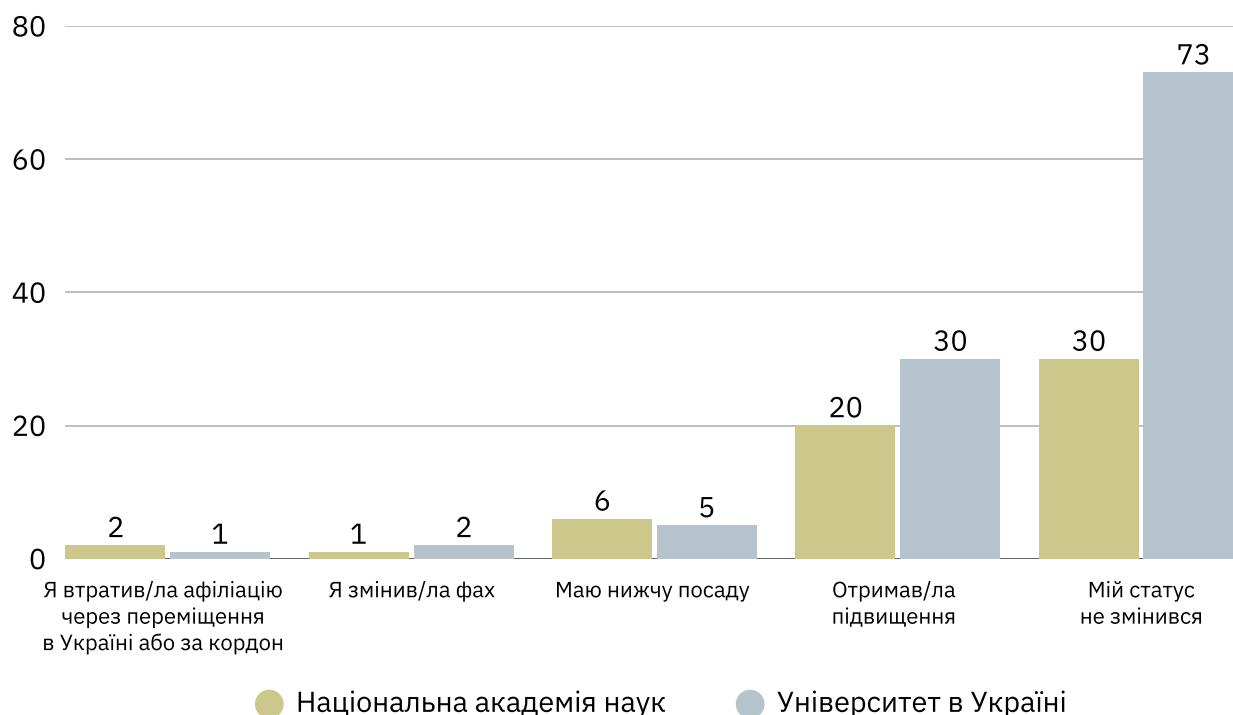
4.5. Українські науковці залежно від змін в афіліації

Майже 50% респондентів нашого онлайн-опитування зазначили, що їхній професійний статус в українських академічних установах не змінився від початку повномасштабного вторгнення. 24,1% повідомили про підвищення, 6,2% зазначили, що нині обіймають нижчу посаду, 11,3% респондентів втратили афіліацію з українською академічною установою внаслідок переміщення в межах України або за кордон, а 2,1% змінили професію. Інші респонденти повідомили про різноманітні індивідуальні сценарії, що поєднували різні комбінації втрат і здобутків у професійному статусі в Україні та/або за кордоном.

Українські науковці, афілійовані з українськими ЗВО або Національною академією наук України

На основі даних нашого опитування (див. рис. 4.15А 4.16В) можна припустити, що війна та воєнні дії мали схожий вплив на українських науковців, афілійованих з університетами України, та з науковими установами Національної академії наук України. Водночас останні частіше зазнавали змін професійного статусу.

Як змінився ваш професійний статус в Україні після 24.02.2024? (у вашій основній науковій установі, N = 170)

Вплив воєнних дій на доступ до дослідницької інфраструктури (за основною афіліацією в Україні, N = 168)

Рис. 4.15. Зміни у професійному статусі (А) та вплив воєнних дій на доступ до дослідницької інфраструктури (В) науковців НАН України та інших університетів в Україні.

У нашому опитуванні також була невелика група осіб (12 респондентів), які мали **афіліацію з двома українськими установами**. Серед них було 8 чоловіків і 4 жінки; 9 належали до вікової групи 35–49 років, 1 респондент — до групи 25–34 роки, а ще 2 — до групи 50–64 роки. Усі, окрім трьох, представляли природничі або інженерні науки. Жоден із дванадцяти не повідомив про повне припинення дослідницької діяльності внаслідок війни. Подвійна афіліація, ймовірно, виконує роль своєрідного буфера для окремої групи науковців — чоловіків в середині кар'єри, які працюють у галузях STEM.

Українські науковці, афілійовані з іноземними ЗВО

Серед 22 респондентів, які мали постійну афіліацію із закордонним університетом (не стипендію чи стажування), 15 були жінками і 7 — чоловіками. Шестеро належали до вікової групи 24–35 років, 12 — до групи 35–49 років, а 4 — до групи 50–64 років. Троє представляли гуманітарні та мистецтвознавчі науки, троє — інженерні, троє — медичні, шестеро — природничі та семеро — суспільні науки. Двадцять осіб на момент опитування проживали за кордоном. Шістнадцять респондентів втратили афіліацію з українськими установами, однак лише один із них звільнився добровільно через низьку заробітну плату. Решта 15 повідомили про скорочення навантаження та подальше звільнення з українських установ унаслідок свого перебування за кордоном. Лише одна з установ, у якій раніше працювали звільнені науковці, була релокована через війну, тож можемо припустити, що звільнення не були безпосередньо пов'язані з прямим впливом воєнних дій. Ця група ілюструє категорію науковців, яким, ймовірно, найбільше загрожувала втрата афіліації з українськими установами через переміщення за кордон: переважно це жінки в середині кар'єри з різних галузей науки.

Українські науковці з подвійною афіліацією в Україні та за кордоном

Серед 37 респондентів, які мають афіліацію

одночасно з українською та закордонною установою, 28 є жінками, а 9 — чоловіками. Лише 4 особи належать до вікової групи 25–34 роки, 21 — до групи 35–49 років, а 10 — до групи 50–64 років. Половина цих респондентів перебуває в середині наукової кар'єри (17 осіб), 7 — дослідники-початківці, 12 — досвідчені науковці. 30 із 37 респондентів проживають за кордоном. Що ж до галузей науки, то 13 осіб представляють природничі науки, 9 — суспільні, 7 — гуманітарні та мистецтвознавчі, 7 — інженерні і 1 — медичні науки. В цій категорії зібрані науковці, яким вдалося зберегти афіліацію з українською установою та водночас отримати афіліацію із закордонною, нехай навіть тимчасову — переважно це жінки середнього етапу кар'єри, які проживають за кордоном і представляють різні наукові дисципліни. Доки невідомо, чи зможуть ці дослідниці зберегти подвійну афіліацію в довгостроковій перспективі, чи зрештою будуть змушені обрати одну з двох інституційних належностей.

Українські науковці без афіліації

До цієї групи належать науковці, які наразі не мають афіліації з жодною українською науковою установою чи університетом, але продовжують займатися дослідницькою діяльністю. Серед шести респондентів нашого опитування, які зазначили, що на момент опитування взагалі не мають жодної афіліації — ані в Україні, ані за кордоном, — п'ятеро були жінками і один чоловіком. Одна особа належала до вікової групи 25–34 роки, троє — до групи 35–49 років, а двоє — до групи 50–64 років. Четверо представляли гуманітарні та мистецтвознавчі науки, одна особа — суспільні науки і ще одна — природничі науки. П'ятеро мали досвід внутрішнього або зовнішнього переміщення, а троє наразі проживають за кордоном. Четверо респондентів зазначили, що втратили афіліацію зі своїми українськими установами внаслідок переміщення, однак жодна з цих установ не була релокована. Дані цієї групи свідчать про те, що переміщенням жінкам-науковицям гуманітарного профілю загрожує втрата афіліації з українськими установами та навіть ризик

повністю залишити академічну сферу, якщо вони не зможуть знайти роботу, пов'язану з науковою діяльністю.

Українські науковці, які залишили академію

Згідно з опитуванням науковців в Україні, проведеним наприкінці 2022 року, близько 15% опитаних залишили дослідницьку діяльність, тоді як решта зіткнулася з помітним скороченням часу, який вони можуть приділяти дослідженням. Значна частина тих, хто залишився в Україні, втратила доступ до критично важливих ресурсів для проведення досліджень (23,5%) або не має фізичного доступу до своєї установи (20,8%) ([de Rassenfosse et al., 2023](#)).

Відповідно до звіту UNESCO за 2024 рік ([UNESCO, 2024](#)), протягом перших двох років повномасштабного вторгнення 439 дослідників звільнилися з Національної академії наук України або загинули. 11 із 208 науковців, які вступили до лав Сил оборони України, загинули. Ще 5 науковців загинули внаслідок обстрілів Києва, Харкова, Сум, і Дніпра. 715 дослідників (5,3% від загальної чисельності працівників) перебували у відпустці без збереження заробітної плати, 4% працювали дистанційно. Ще 514 осіб (3,8%) були змушені переїхати, 1,9% скористалися можливістю стажування, а 1,7% взяли відпустку для започаткування власного бізнес-проекту. Невелика кількість працівників (141) вимушено перейшла на неповну зайнятість із відповідним зменшенням заробітної плати до 67% від повної ставки. Найбільше відтік наукових кадрів через виїзд за кордон позначився на фізико-технічних науках у системі НАН України, тоді як гуманітарні науки та механіка постраждали найменше.

Згідно з даними, зібраними Н. Іваненко ([Ivanenko, 2026](#)), Україну залишили 665 тисяч студентів закладів вищої освіти та учнів шкіл (16% від їхньої загальної кількості), а також 25 тисяч освітян (6% від загальної чисельності).

Через нестачу фінансування та зменшення кількості студентів українські університети були змушені оптимізувати витрати й скорочувати чисельність персоналу. Це призвело до того, що чимало науково-педагогічних працівників повністю залишили академічну сферу, подалися у стабільніші галузі або почали шукати роботу в закордонних закладах вищої освіти. У звіті UNESCO за 2024 рік ([UNESCO, 2024](#)) ідеться про те, що найбільших втрат персоналу зазнали університети Харкова, Кривого Рогу, Дніпра, Маріуполя та Одеси. Зокрема, у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна кількість науковців скоротилася більш ніж на 350 осіб порівняно з довоєнним періодом.

Низький рівень заробітної плати, надмірне робоче навантаження, недостатній рівень оснащення, необхідного для проведення досліджень, а також проблеми у професійних взаєминах суттєво впливають на мотивацію науковців і часто спонукають до роздумів про припинення академічної діяльності або зміну афіліації на користь приватних дослідницьких установ, які мають краще устаткування та пропонують вищу оплату праці ([Жерьобкіна та ін., 2025](#)). Серед чинників, що впливають на дослідницьку діяльність під час війни, респонденти називали пошкодження або руйнування наукових та освітніх установ, складну безпекову ситуацію, перебої з електропостачанням, часові й просторові обмеження мобільності, а також зміни у фінансуванні дослідницьких проектів. Виїзд науковців за кордон та вступ частини дослідників до лав Сил оборони України також позначилися на тих, хто залишився працювати в Україні, збільшивши навантаження останніх. Особливо відчутним цей вплив був у випадках, коли колеги, які виїхали або залишили роботу, володіли специфічною чи унікальною експертизою.

53% респондентів замислювалися над завершенням наукової кар'єри, проте лише 6% мали чіткий план подальших дій ([Жерьобкіна та ін., 2025](#)). Автори звіту дійшли висновку, що багато жінок-науковиць в Україні

відчувають виснаження, розчарування та сумніви щодо продовження наукової кар'єри. Це пов'язано як з особистими обставинами, так і із загальними складними умовами здійснення дослідницької діяльності в Україні. Зокрема, 76% респонденток зазначили, що заробітна плата є найпоширенішою причиною, що змушує їх замислюватися про зміни в кар'єрі. Серед інших важливих чинників: незадовільні умови праці та робочого простору в державних установах, необхідність постійно доводити цінність наукової діяльності, орієнтацію на формальне виконання вимог замість змістовної роботи, а також порушення принципів академічної доброчесності ([Жерьобкіна та ін., 2025](#)).

Мотивація жінок-науковиць, імовірно, зазнає більшого впливу умов воєнного часу порівняно з колегами-чоловіками. Згідно з опитуванням 2025 року, проведеним Офісом з надзвичайних ситуацій «Науки в небезпеці», 48% чоловіків-науковців, порівняно лише з 36% жінок-науковиць, охарактеризували себе як «мотивованих» або «дуже мотивованих». Водночас 31% жінок і лише 18% чоловіків назвали себе «немотивованих» або «зовсім немотивованих» ([Rabinovych et al., 2025](#)). Автори дослідження припускають, що ці відмінності можуть пояснюватися поєднанням кількох чинників. Чоловіки можуть бути схильні переоцінювати рівень власної мотивації, тоді як жінки часто зазнають більшого емоційного навантаження у родині, де чоловіки проходять службу у Силах оборони України ([Rabinovych et al., 2025](#)).

У нашому опитуванні 32 особи можна вважати такими, що залишили академію. Зокрема, 11 респондентів зазначили, що наразі не мають афіліації з жодною науковою установою ані в Україні, ані за кордоном, хоча продовжують займатися дослідницькою діяльністю. Ще 18 осіб мають лише тимчасову афіліацію із закордонними науковими установами, одна особа вийшла на пенсію, одна змінила фах, ще одна вступила до лав Сил оборони України. У цій групі з 32 осіб 21 є жінкою, 10 — чоловіками,

а одна особа не захотіла вказувати свою стать. Троє респондентів належать до вікової групи 25–34 роки, 21 — до групи 35–49 років, 7 — до групи 50–64 роки, одна особа старша за 65 років. 5 не мають наукового ступеня, 22 мають ступінь кандидата наук, а 5 — ступінь доктора наук. 14 респондентів представляють гуманітарні та мистецтвознавчі науки, 3 — інженерні, 1 — медичні, 7 — природничі та ще 7 — суспільні. Лише 6 осіб не мали досвіду внутрішнього та/або зовнішнього переміщення, тоді як 24 респонденти на момент опитування проживали за кордоном. Аналіз характеристик цієї групи свідчить, що **жінки середнього віку, переважно з гуманітарних і суспільних наук, які були змушені виїхати з України, мають вищу ймовірність залишити або вимушено залишити українську академічну сферу**. Багато з них повідомили, що втратили роботу внаслідок звільнення зі своїх установ.

Навіть ті науковці, які зберегли афіліацію та продовжують працювати, повідомляють, що замислюються над тим, щоб залишити академічну сферу.

«Війна негативно вплинула на мене та моїх колег. У моїй науковій установі скоротилося фінансування, а заробітні плати є низькими порівняно з цінами та курсом долара/євро в Україні. Мої колеги — дуже талановиті люди, які присвятили значну частину свого життя науці, — шукають альтернативні джерела доходу і в багатьох випадках звільняються з інституту, оскільки не бачать перспектив і можливостей забезпечити себе, особливо якщо мають сім'ї. Молодь неохоче вступає до аспірантури чи докторантури, а ті, хто все ж вступає, навчаються без особливого ентузіазму, пишуть дисертації та відкладають їхній захист на невизначений термін через війну». Інша респондентка-науковиця, яка втратила роботу в науковій установі, зазначила: «Люди мого віку, 40+, фактично полишені самі на себе, оскільки європейська спільнота фінансує переважно людей віком до 40 років, молодь. А всі ті, хто вже сформувались як науковці, змушені або

фінансувати себе самостійно, або залишати сферу, тому що мають дбати про забезпечення сімей».

Українські науковці, які вступили до Сил оборони

Згідно з наявними даними, станом на початок 2024 року у Силах оборони України проходили службу 1 518 науковців ([UNESCO, 2024](#)). Станом на листопад 2025 року щонайменше 167 українських науковців полягли під час російсько-української війни, згідно з даними проєкту «Українські науковці на війні» ([Моя наука 2026](#)). До лав Сил оборони ставали не лише працівники закладів вищої освіти військового профілю, таких як Національна академія Національної гвардії України (287 осіб) чи Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (167 осіб). Інші великі університети також налічували десятки працівників, які були мобілізовані або вступили до війська добровільно ([UNESCO, 2024, с. 13](#)). Українські науковці та викладачі закладів вищої освіти, які працюють щонайменше на 75% повної ставки або навчаються в аспірантурі, мають право на відстрочку від мобілізації. Тож більшість тих, хто нині проходить військову службу, зголосилися до війська добровільно.

Результати інтерв'ю у фокус-групі 1 з науковцями, які проходили або проходять службу в Силах оборони України, свідчать про **комплексний характер викликів**, пов'язаних як із поєднанням наукової діяльності та військової служби, так і з поверненням до академічної роботи після участі в бойових діях. Учасники наголошують, що **ці виклики мають професійний, психологічний, соціальний та інституційний виміри**. Проєкт «У вирі війни» ([In the Thunderstorm of War, 2026](#)) збирає інтерв'ю з науковцями, які служили у Силах оборони України. Переважно це представники гуманітарних і суспільних наук. Науковці-військовослужбовці та ветерани описують фронт як простір надзвичайного **психологічного та темпорального ущільнення**. Їхній академічний досвід часто зумовлював способи подолання труднощів,

а також впливав на ролі в армії. Зокрема, вони застосовували історичні паралелі або літературні метафори для осмислення фронтових реалій, етнографічну оптику для аналізу повсякденного життя на передовій. Наукова підготовка допомагала дослідникам виживати в бойових умовах, надаючи **психологічну рамку для осмислення жакіть війни, витворювала своєрідну «дослідницьку дистанцію», що виконувала терапевтичну функцію, а також забезпечувала аналітичними навичками, корисними для військового лідерства та підготовки**. Крім того, академічний досвід давав інструменти для розуміння того, як люди реагують на окупацію, блокаду та екстремальний стрес ([In the Thunderstorm of War, 2026](#)).

Хоча науковці, опитані в межах цього проєкту, розглядають свою нинішню військову службу як першочерговий обов'язок, більшість із них описують її як **тимчасову «паузу» у професійній кар'єрі**. Академічні установи зазвичай зберігали за ними робочі місця, а чимало респондентів висловлювали сильне бажання або мали конкретні плани повернутися до академічної та дослідницької діяльності. Для більшості учасників проєкту їхні академічні установи зберегли посади. Водночас окремі науковці намагаються поєднувати службу з активною участю в академічному житті, наприклад, продовжують викладати на умовах часткової зайнятості, або вже **замислюються над тим, як інтегрувати досвід військової служби у розвиток нових наукових напрямів після повернення до академії**. Що ж до можливості повернення до наукової та академічної діяльності, дослідники-військовослужбовці наголошують на необхідності **поєднання кількох ключових умов: фінансової стабільності, доступності безперервного медичного лікування, реабілітації та підтримки ветеранів, наявності державної стратегії сталого розвитку української науки, а також фундаментальної зміни підходів академічних установ до визначення пріоритетів і осмислення українських студій** ([In the Thunderstorm of War, 2026](#)).

Українські науковці, які перебувають у тилу, також залучені до роботи на оборонну промисловість країни. Уряд України інтегрував цивільну наукову інфраструктуру в систему виконання оборонних досліджень. «Нам довелося змінити пріоритети на оборону та безпеку. Багато інститутів зараз досить глибоко залучені до цієї роботи», — зазначив президент Національної академії наук України Анатолій Загородній ([Stone, 2025](#)). Україні випала прикра та водночас унікальна можливість випробовувати нові технології в реальних бойових умовах ([Harmatiy, 2022](#)). **Серед таких розробок: інновації у сфері безпілотних систем, мобільні засоби багатоспектрального камуфляжу, зброя спрямованої енергії, склокераміка для ракетної техніки, військова медицина, а також технології захисту критичної інфраструктури та історичних пам'яток.** Натомість концентрація ресурсів на військових дослідженнях і розробках призвела до суттєвого недофінансування інших галузей науки, які не мають безпосереднього зв'язку з оборонною сферою, зокрема астрономії, ботаніки та гуманітарних наук ([Stone, 2025](#))).

Водночас учасники нашої фокус-групи 1 звертають увагу на **недостатній рівень інтеграції науки з оборонним сектором.** На їхню думку, **науковий потенціал країни в умовах війни використовується не повною мірою.** Деякі науковці під час служби виконують завдання, що не пов'язані з їхньою професійною спеціалізацією, хоча їхні знання могли б значно ефективніше придатися у технологічному або аналітичному забезпеченні оборони. **Тісніша інтеграція науки та оборонного сектору могла б не лише посилити обороноздатність країни, а й створити можливості для збереження професійних компетенцій науковців навіть під час проходження військової служби.**

Демобілізовані українські науковці

Учасники нашої фокус-групи 1 наголошують, що **назагал реінтеграція науковців-ветеранів принципово не відрізняється від повернення ветеранів до інших професійних**

царин, хоча академічна діяльність має певні специфічні вимоги. Учасники також підкреслюють, що **реінтеграцію ветеранів слід розглядати як процес людського розвитку в кількох вимірах — фізичному, соціальному та професійному.** Водночас емоційний і психологічний стан ветеранів може суттєво відрізнятися, тож універсальних моделей повернення до професійної діяльності не існує. Для одних людей цей процес може бути відносно легким, тоді як інші потребуватимуть тривалої адаптації. І все ж **час, проведений на війні, неможливо вповні компенсувати.** Перервані кар'єри, незавершені дослідницькі проєкти та втрачений академічний час — це реальність, з якою доведеться мати справу як самим ветеранам, так і установам, до яких вони повертатимуться після завершення служби.

Наразі відсутня статистика щодо кількості демобілізованих науковців, які (не) повернулися до академічної сфери, однак університети визнають свою роль у реінтеграції ветеранів, і то не лише серед власних працівників. Альянс українських університетів підкреслює провідну роль закладів вищої освіти у процесі **реінтеграції ветеранів і закликає зосередитися на розробці комплексної ветеранської політики, створенні міжуніверситетської програми підтримки ветеранів, яка охоплювала б психологічну допомогу, освітні можливості, юридичну підтримку, розвиток підприємництва та міжнародну співпрацю** ([Чернівецький національний університет, 2025](#); [НаУКМА, 2026](#)). Наразі **лише кожен десятий ветеран користується освітніми програмами та пільгами,** на які він має право ([Український ветеранський фонд, 2025](#)).

Опитування, проведене у 2025 році Українським ветеранським фондом, свідчить, що ветерани відзначають **набуття практичних «м'яких навичок» під час військової служби, зокрема швидку адаптацію до нового середовища (73%), командну роботу (66,5%), управління людьми (64,5%), критичне мислення (61,2%) та комунікаційні**

навички (51,9%) ([Український ветеранський фонд, 2025](#)). Натомість понад половина опитаних ветеранів (57%) **стикаються зі значними труднощами у пошуку роботи після демобілізації, незалежно від рівня освіти або наявності інвалідності**. Ці виклики негативно впливають на їхню фінансову незалежність і можливості повернення до цивільного життя. **Дві третини ветеранів не повертаються на попереднє місце роботи після демобілізації**. Серед основних проблем: **недостатній рівень заробітної плати (37,3%), проблеми фізичного здоров'я (36,3%), психоемоційний стан (25,5%), дискримінація (23,3%), втрата професійних навичок під час військової служби (14%), а також відсутність перехідного адаптаційного періоду між демобілізацією та початком роботи**. Ветерани зазначають, що потребують щонайменше 3–6 місяців адаптації, а третина респондентів — щонайменше одного року або більше. Додатково, на реінтеграцію у ринок праці впливають відсутність визнання воєнного досвіду як релевантного для цивільних професій, низька готовність роботодавців інтегрувати ветеранів у робочі колективи та обмежена кількість програм перекваліфікації. Близько третини демобілізованих ветеранів не можуть знайти роботу, попри дефіцит кадрів у більшості сфер української економіки ([Український ветеранський фонд, 2025](#)).

Основними **перепонами для працевлаштування є необхідність компенсувати прогалини в освіті, знаннях і навичках, що виникли через час перебування на військовій службі, відмінності у цінностях між ветеранами та цивільними, нерозуміння їхнього досвіду з боку цивільного населення, а також відсутність відчуття важливості й цінності власної цивільної роботи** ([Український ветеранський фонд, 2025](#)). Основні причини звільнення з першого цивільного місця роботи після демобілізації відображають ключові труднощі працевлаштування: **низька заробітна плата, проблеми фізичного здоров'я та психоемоційного стану, низьке відчуття приналежності до робо-**

чого колективу та знижене сприйняття значущості своєї праці ([Український ветеранський фонд, 2025](#)).

Опитування 2025 року ([ГО Ресурсний центр «Лісова Поляна», 2025](#)) вказує, що **проблеми фізичного (69,9% респондентів) і психічного здоров'я (49%) є ключовими викликами реінтеграції ветеранів, поряд із відсутністю житла (33%), труднощами в особистих стосунках (31,7%), безробіттям (29,1%), стигматизацією та соціальною ізоляцією (27,8%)**. 46% ветеранів розглядають освітні програми та навчання як одну з трьох найбажаніших форм громадської взаємодії з метою реінтеграції після військової служби. Майже 39% опитаних ветеранів зазначили **потребу в перекваліфікації**. Половина респондентів вказала на нерозуміння цивільними їхнього досвіду.

Респонденти нашої фокус-групи 1 зазначають, що одним із ключових викликів є також **психологічна трансформація, спричинена досвідом війни**. Учасники підкреслюють, що **моральний, психологічний і фізичний стан ветеранів після служби може суттєво відрізнятись**. Для одних повернення до професійної діяльності є відносно безболісним, тоді як для інших цей процес може бути складним і тривалим. Досвід бойових дій змінює сприйняття багатьох речей і формує нові психологічні механізми захисту. Подекуди він може впливати на **здатність концентруватися на академічній діяльності або змінювати ставлення до професійних пріоритетів**. Водночас повернення до університетів чи наукових установ іноді супроводжується відчуттям непорозуміння між тими, **хто має бойовий досвід, і колегами, які продовжували працювати у звичному професійному режимі**. Відмінність у досвіді та життєвих пріоритетах може створювати певну дистанцію між цими групами, а в окремих випадках — навіть **прірву**. Ще один важливий аспект — **складнощі при поверненні до академічного способу роботи та мислення**. Учасники зазначають, що військова служба формує інший тип реагу-

вання на ситуації: постійну мобілізованість, здатність швидко ухвалювати рішення та готовність діяти в умовах високого стресу. Натомість наукова діяльність вимагає тривалої концентрації, глибокого аналізу та здатності працювати з довготривалими розумовими процесами. Перехід між цими різними режимами мислення може потребувати значних часу та зусиль.

Ще одним важливий аспект, на який звернули увагу учасники нашої фокус-групи 1, — **втрата професійного контексту та відставання від темпів розвитку власної наукової галузі**. Кілька років участі в бойових діях посутньо означають вибуття з академічного процесу. За словами учасників, під час служби людина повністю зосереджена на виконанні бойових завдань і не має можливості займатися іншою діяльністю. За таких умов **практично неможливо підтримувати наукову активність і відповідати кваліфікаційним вимогам**, зокрема щодо публікаційної діяльності, участі в дослідницьких проєктах чи професійних дискусіях. По поверненні постає потреба витратити значний час на відновлення знань про те, як змінилася відповідна дисципліна, які нові підходи, методи та дослідження з'явилися за час відсутності. Важливою **перепорою також є формальні та бюрократичні вимоги до зайняття дослідницьких посад**. Через тривалу перерву в публікаційній діяльності науковці можуть не відповідати формальним критеріям, необхідним для участі в конкурсах на посади в державних наукових установах або закладах вищої освіти. Норми академічної системи, що вимагають наявності певної кількості публікацій або інших показників наукової активності за останні роки, можуть створювати додаткові труднощі для повернення ветеранів до науки. Також варто говорити про **втрату позицій у світовій академічній спільноті**. Зокрема, відсутність публікацій або участі в міжнародних проєктах протягом кількох років може призвести до **втрати академічної видимості та професійних контактів**.

У час, коли ветеран повертається до науки, колишні колеги можуть уже обіймати провідні позиції у відповідній галузі, тоді як йому доведеться наздоганяти зміни, що відбулися за час відсутності.

Учасники нашої фокус-групи 1 окремо наголошують на **інституційній невизначеності та трансформації академічного середовища**. Під час війни відбуваються зміни в структурі університетів і наукових установ: скорочуються факультети, закриваються або трансформуються дослідницькі проєкти. Як наслідок, **деякі науковці не мають уявлення, до яких саме установ вони зможуть повернутися після завершення війни**. Для багатьох це означає необхідність фактично розпочинати свою професійну діяльність наново. Важать також **віковий і кар'єрний чинники**. Найвразливішими можуть виявитися науковці на початку або в середині кар'єри, які ще не встигли здобути вагомих академічних досягнень. Водночас **молоді дослідники можуть мати вищу здатність до адаптації та швидшого відновлення професійної діяльності** після повернення.

Учасники фокус-групи 1 також наголошують на **важливості соціальної підтримки та можливостей для персонального відновлення**. Окрім професійної реінтеграції, важливу роль можуть відігравати різноманітні освітні, культурні та творчі ініціативи, які дають ветеранам змогу осмислити власний досвід і поступово повернутися до активного соціального та професійного життя. У цілому учасники зазначають, що **виклики, з якими стикаються науковці-ветерани, відображають загальний стан українських державних інституцій, які функціонують в умовах війни, нестачі ресурсів та кадрового дефіциту**. Тож вирішення цих проблем пов'язане не лише з підтримкою ветеранів, а й із ширшими процесами відновлення та модернізації наукової, освітньої та державної систем загалом. Водночас учасники підкреслюють, що успішність повернення значною мірою залежить від професійного середовища. Наявність **дослідницьких ко-**

лективів, до яких можна повернутися після служби, здатна суттєво **полегшити процес реінтеграції**. Можливість знову працювати у знайомій команді та поступово відновлювати професійну діяльність може стати важ-

ливим стабілізаційним чинником. Однією з ефективних стратегій відновлення та реабілітації ветеранів може бути залучення до проєктів громадянської науки в різних царинах знань ([Козак та ін., 2024](#)).

Розділ 5. Загальні спостереження, висновки та рекомендації

5.1. Спостереження, висновки та загальні рекомендації

Надмірна бюрократія та формальні вимоги вбивають науку

Як учасники наших фокус-груп, так і респонденти опитування зазначали, що надмірна бюрократизація наукової сфери демотивує людей, створює численні перепони та підживляє розвиток науки в Україні.

Ця бюрократія має вияв у надмірно обтяжливих вимогах до зайняття різних посад, великому обсязі паперової роботи та звітності, необхідності збирати численні підписи для подання грантових заяв або участі в міжнародних стажуваннях, необґрунтованих вимогах до публікаційної активності, а також у складних процедурах атестації та акредитації. Деякі респонденти зазначали, що отримати міжнародний грант простіше, ніж пройти конкурс на посаду або здобути фінансування від національних фондів: «...від нас хочуть щоразу більше результатів без грошей, світла й опалення, без реактивів та обладнання».

Наше дослідження свідчить, що доцільно було б послабити формальні вимоги для ветеранів та інших груп науковців, які були змушені перервати свою дослідницьку кар'єру (через декретну відпустку, вимушену евакуацію, хворобу тощо). Крім того, ветеранам може знадобитися час на відновлення, та на те, щоб надолужити втрачене. Вони та-

кож потребуватимуть спеціалізованої психологічної підтримки з огляду на те, свідками яких подій багатьом із них випало бути на фронті.

Необхідно змінити систему оподаткування міжнародних та іноземних наукових грантів в Україні, зокрема індивідуальних грантів. У багатьох країнах податок на дослідницькі гранти або відсутній, або суттєво нижчий за загальну податкову ставку. Також слід спростити процедури закупівлі та розмитнення наукового обладнання, що надходить з-за кордону.

Управління та адміністрування наукової діяльності мають бути простими, доступними, прозорими та такими, що мотивують до роботи.

Стабільне фінансове забезпечення, прозоре врядування та справедливість

Наразі фінансування українських науковців, зокрема рівень оплати праці, є дуже нерівномірним і несправедливим. Зокрема, заробітна плата значної частини дослідників залишається мінімальною, що не дозволяє забезпечити навіть базові потреби. Якщо науковець в Україні хоче вижити, він змушений шукати додаткову роботу. У результаті дослідницька діяльність не користується попитом на ринку, є неконкурентоспромож-

ною та чимдалі більше перетворюється з основного фаху на своєрідне хобі. Чимало науковців, особливо молодих, не мають власного житла, тоді як вартість оренди напрочуд висока. Забезпечення житлом могло б стати додатковим стимулом для залучення молоді до науки. Особливої уваги потребує прозорий та справедливий розподіл фінансування через національні фонди, де, попри всі зусилля, досі є суттєві проблеми. У часі війни важливо, з одного боку, зберегти фундаментальні дослідження, а з іншого — розвивати прикладну науку, здатну сприяти у вирішенні численних суспільних викликів. Тому визначення пріоритетних наукових напрямів, які могли б розраховувати на державну підтримку, має бути виваженим і спиратися на практичні потреби.

Фінансова звітність має бути максимально простою та прозорою. Доцільно послуговуватися моделями фінансової звітності, які вже впроваджені в країнах ЄС. Наприклад, у багатьох європейських країнах фактичні витрати науковців (на пальне, харчування, проживання тощо) відшкодовуються при наданні чеків.

Також варто розробляти цільові програми фінансування прикладних та міждисциплінарних досліджень, спрямованих на зміцнення обороноздатності країни та її повоєнне відновлення.

Підтримку науковців під час війни слід розглядати як стратегічну інвестицію в майбутнє держави, а не як тимчасовий соціальний захід. Українські науковці не повинні втрачати свою професійну суб'єктність, довіру до держави та мотивацію працювати задля відбудови й розвитку країни після завершення війни.

Людський капітал — у центрі уваги

Панівний довгостроковий ризик для української науки — це не лише фізичне руйнування інфраструктури, а й втрата людського капіталу внаслідок дезінтеграції дослідницьких колективів, переміщення українських

науковців за кордон та інших чинників. В умовах війни необхідні гнучкі механізми, які дозволятимуть поєднувати міжнародну мобільність зі збереженням афіліаційних зв'язків з українськими установами. Необхідно подбати про забезпечення безперервності наукових траєкторій дослідників і створення передумов для майбутнього відновлення наукової системи країни.

На жаль, умови праці та рівень оплати роботи науковців в Україні та за кордоном суттєво відрізняються, тому українські фахівці часто роблять вибір на користь міжнародних проєктів та іноземних установ. Необхідно створити такі умови праці та таке професійне середовище, в якому науковцям буде не лише комфортно й безпечно працювати, а й цікаво та перспективно. Важливо також дотримуватися принципів доброчесності, етики, гідності, прозорості та рівності.

Залучення молоді має бути пріоритетом і запорукою збереження науки. Як респонденти нашого опитування, так і учасники фокус-груп наголошують, що не лише наукова царина, а й усі професійні галузі в Україні вже сьогодні потребують молодих фахівців і потребуватимуть їх ще більше в майбутньому.

Важливо створити на державному рівні механізми, які сприятимуть не «відтоку мізків», а їхній «циркуляції». Головний ризик сьогодні — це втрата науковців, які вже інтегрувалися в іноземні академічні установи.

Також необхідно розробити нормативно-правову базу, яка дозволяла б українським дослідникам офіційно поєднувати роботу за кордоном із залученням до діяльності українських університетів (наприклад, через спільні курси або наукове керівництво аспірантами), зберігаючи при цьому трудовий стаж і професійний статус.

Ефективна політика має ґрунтуватися на розумінні того, що дослідник є мобільним капіталом. Якщо державні органи створять умови, за яких перебування за кордоном сприйматиметься не як «втеча», а як «екс-

педиція в пошуку знань та ресурсів», Україна зможе суттєво оновити власну наукову систему вже зараз, не чекаючи завершення війни.

Команди — ключ до стійкості

Формування та розвиток ефективних наукових спільнот і дослідницьких колективів здатні забезпечити стійкість і життєздатність будь-якої царини, зокрема й науки.

Учасники наших фокус-груп, зокрема науковці, які проходили або проходять службу в Силах оборони України, зазначали, що продовжують займатися науковою діяльністю насамперед ті, хто зберігає зв'язок зі своїми колективами. Результати нашої фокус-групи з науковцями, які повернулися в Україну, також свідчать про те, що повернення було легшим, якщо вдавалося підтримувати контакти з командами в Україні під час перебування за кордоном.

Важливо також усвідомлювати, що сильні та згуртовані колективи можуть стати одним із чинників, які спонукають людей залишатися в науці, залишатися в Україні або повертатися, а також полегшують реінтеграцію ветеранів і науковців-поверненців. Водночас навіть тоді, коли окремі учасники з тих чи тих причин залишають колектив, він продовжує дослідницьку діяльність.

У сучасному світі, де дослідники мають відповідати численним критеріям і виконувати різні ролі — не лише проводити дослідження, а й писати грантові заявки, готувати звіти та публікації, брати участь у конференціях, — лише сильні дослідницькі команди можуть бути справді ефективними, розвиватися, зростати та зберігати стійкість у кризові часи. Не менш важливо підтримувати всередині колективу дружню, справедливу, добродісну та приємну атмосферу, адже саме таке середовище допомагає гуртувати наукові команди й запобігати професійному вигоранню.

Особи, які ухвалюють рішення на всіх рівнях, повинні сприяти розвитку наукових спільнот

і дослідницьких колективів та надавати їм системну підтримку.

Спільне використання дослідницької інфраструктури

Створення при університетах сучасних міждисциплінарних наукових хабів, якими на прозорих і зрозумілих умовах могли б користуватися дослідники з усієї країни, може бути дуже ефективною та раціональною стратегією в умовах обмежених ресурсів і постійної невизначеності. Можна досягти ще більшої стійкості, якщо по всій країні діятимуть спільні центри користування обладнанням. Такі центри дали б змогу оптимізувати використання дороговартісної дослідницької інфраструктури та забезпечити доступ до неї ширшому колу науковців. Водночас операторів таких центрів необхідно окремо забезпечити фінансуванням та посадами.

Система моніторингу впливу війни на дослідницьку інфраструктуру та науковців

Хоча наразі існує чимало досліджень, присвячених впливу війни на науку та науковців, усі ці дані не зберігаються в єдиній системі координат. У результаті неможливо порівнювати їх між собою, виявляти зміни та тенденції, ухвалювати відповідні рішення.

Один із учасників нашої фокус-групи зазначив, що проводити такі дослідження украй важливо на постійній основі, оскільки ситуація напрочуд динамічна, а потреби й виклики змінюються не лише залежно від інтенсивності воєнних загроз, а й від державних законодавчих ініціатив.

Отже, існує потреба у створенні ефективної системи моніторингу.

Така система може містити:

- Постійно діюче опитування щодо впливу війни на науковців, їхніх потреби і виклики. Це дасть змогу відстежувати трансформації, наслідки тих чи інших політик і законодавчих змін, а також оперативно вживати необхідних заходів для покращення ситуації.

- Базу даних зруйнованої дослідницької інфраструктури; вона допоможе оцінювати завдані збитки, сприятиме відновленню зруйнованих об'єктів, спільному використанню наявного обладнання, надасть можливості швидкої допомоги та/або реєстрації дослідницьких об'єктів тощо.

Фактично в Україні вже була створена національна база даних зруйнованих і пошкоджених об'єктів ([Карта відновлення та руйнувань, 2026](#)) з можливістю додавання нових локацій. Однак дослідницькі об'єкти в ній можуть потрапляти до різних категорій, таких як «Сільське господарство», «Адміністративні будівлі», «Об'єкти культури», «Заклади освіти» тощо, що ускладнює процес пошуку. Як одне з потенційних рішень, можна додати окрему категорію «Наукові та дослідницькі об'єкти», а також підвищити відкритість, прозорість та зручність користування самою платформою. Також були спроби створити окрему базу даних зруйнованої дослідницької інфраструктури ([Допомога у відбудові, 2026](#)), однак ця база не оновлюється і не має функціоналу для вільного внесення інформації. Отже, на сьогодні питання залишається вповні не розв'язаним і потребує вдосконалення.

- Базу даних з історіями науковців. Реальні історії та випадки з життя науковців дадуть змогу глибше оцінити наслідки

війни та ефективніше адвокатувати потреби науки, вибудовувати стратегії забезпечення її стійкості тощо.

Бажано, аби таку систему моніторингу впливу війни на науку створило та координувало Міністерство освіти і науки України, однак це може вимагати певних ресурсів і зусиль. Ініціативу також можуть реалізувати неурядові організації (наприклад, ГО «Куншт» на базі платформи «Наука в небезпеці»).

Ефективна комунікація та поширення можливостей

Інформаційна підтримка та комунікація для науковців у воєнний час є вкрай важливими. Інформація про грантові можливості, вакансії та будь-які інші види підтримки має поширюватися ефективно, прозоро та регулярно. В основі процесу мають бути повага, турбота про наукову спільноту та допомога у залагодженні труднощів.

Наукова кар'єра має сприйматися як щось престижне, почесне та високостатусне, а не навпаки.

Не можна толерувати будь-яку імітацію науки, а репутація має вважатися чільним пріоритетом. Очільники університетів та інститутів повинні мати бездоганну репутацію та бути прикладом гідних, авторитетних, добросовісних і успішних науковців.

5.2. Додаткові рекомендації для окремих груп зацікавлених сторін

Важливо зазначити: низка рекомендацій, що їх підготували наші колеги у межах [базисних книг](#) проєкту «Наука в небезпеці» у попередні роки, досі очікують на впровадження, насамперед рекомендації з документу «Збереження науковців в умовах війни та надзвичайних ситуацій» ([Галаган та ін., 2024](#)). Ці рекомендації узгоджуються

з нашими спостереженнями та висновками, тож уникнути дублювання буде нелегко.

Спираючись на результати нашого дослідження і на додаток до рекомендацій, поданих у Короткому викладі на початку, ми також надаємо додаткові цільові рекомендації.

Для уряду України:

- розробити комплексну, засновану на свідченнях, міжвідомчу програму підтримки українських науковців у воєнний час незалежно від їхньої афіліації, яка може містити: глибинні соціологічні дослідження та набір актуальних верифікованих статистичних даних; чітке бачення та стратегію підтримки українських науковців; перелік заходів, спрямованих на забезпечення належної соціальної та фінансової підтримки українських науковців, включно з підтримкою ветеранів та їхніх родин, внутрішньо переміщених науковців, незалежних науковців, науковців із малих локальних установ з обмеженою спроможністю, реінтеграцією науковців, які повернулися з-за кордону, а також залучення та/або виділення ресурсів для впровадження програми;
- розробити дорожню мапу релокації / підтримки релокованих наукових установ, їхніх команд, колекцій, бібліотек і архівів з урахуванням їхніх сильних сторін та символічного значення для регіонів, доступ до яких втрачено через тимчасову окупацію;
- впровадити заходи, спрямовані на дерегуляцію та максимальну прозорість фінансово-економічної діяльності наукових установ, а також наукової та фінансової звітності, зокрема в управлінні грантовими коштами в межах бюджетного законодавства;
- спростити умови отримання індивідуальних академічних стипендій і грантів для українських науковців (зокрема скасувати оподаткування індивідуальних академічних стипендій і грантів незалежно від джерела надходження та реєстрації програм в Україні; залучити додаткові кошти для створення широкого спектра державних стипендіальних програм тощо).

Для органів місцевого самоврядування:

- на місцевому рівні розробити програми підтримки / сприяння для релокованих науковців і команд релокованих установ та їхньої інтеграції в місцеві громади, зо-

крема через сприяння з житлом, а також за потреби сприяння з працевлаштуванням у місцевих наукових установах тощо;

- створити умови для підтримки академічної мобільності з використанням можливостей місцевих інституцій;
- забезпечити підтримку релокованих наукових установ та їхню інтеграцію в економічний розвиток регіону.

Для міжнародних партнерів і донорів:

- сприяти поширенню досвіду українських науковців, популяризувати українські студії та знання про Україну;
- розширювати та диверсифікувати спектр інституційних та індивідуальних програм підтримки українських науковців, зокрема індивідуальних програм підтримки для тих науковців, які залишаються в Україні, з урахуванням специфіки умов роботи під час війни;
- диверсифікувати категорії та тематичні напрями підтримки дослідницьких проєктів, щоб зробити програми та вимоги гнучкішими та доступнішими для різних категорій українських науковців незалежно від віку чи афіліації, включно з незалежними науковцями, науковцями з малих установ з обмеженою спроможністю та мовними бар'єрами тощо;
- при розробці програм підтримки або стипендій для українських науковців, що передбачають академічну мобільність за кордоном, доцільно враховувати різницю в доходах українських науковців порівняно з доходами науковців у ЄС, США та інших розвинених країнах, а також той факт, що міжнародна стипендія може бути єдиним джерелом доходу для українських науковців; також необхідно зважати на можливі затрати в оформленні віз та інших документів у країні перебування через завантаженість міграційних служб тощо.

Для громадських організацій:

- проводити глибинні дослідження та регулярний моніторинг умов, проблем і потреб українських науковців і наукових

- установ у ширшому контексті;
- адвокатувати потреби українських науковців на національному та міжнародному рівнях;
 - розвивати активні горизонтальні академічні зв'язки для посилення спроможності українських науковців і наукових установ;
 - популяризувати науку та наукові знання, підтримувати дослідницькі проєкти та ініціативи, орієнтовані на локальні теми та потреби, аби залучити різні зацікавлені сторони до підтримки науки, науковців і наукових установ.

Для адміністрацій наукових і культурних установ:

- забезпечувати максимально гнучкі та захоплювальні умови для колективів, щоб

пом'якшити негативний вплив війни та вигорання;

- надавати / ділитися доступом до колекцій і наукової інфраструктури для зовнішніх дослідників, щоб вразливі групи науковців могли продовжувати свою діяльність в Україні;
- розробляти програми та заходи, спрямовані на залучення дітей і молоді до наукового знання.

Впровадження запропонованих заходів потребує скоординованих дій на різних рівнях управління, інституційної відповідальності, а також зусиль щодо залучення додаткового фінансування. Однак ці кроки дозволять максимально зберегти та розвинути науковий потенціал України в умовах війни.

Джерела

1. 34 історії (2025). Наукова діаспора для України. URL: diaspora2030.de
2. Axyonova V., Kohstall F., and Richter C. (2022). Networks, Knowledge Exchange and New Forms of Internationalization. Bielefeld: Transcript. URL: cup.columbia.edu
3. Bezvershenko Yu., Ganguli I., Talavera O. and Gorodnichenko Yu. (2025). Innovation for economic resilience: Strengthening Ukraine's human capital and science sector. URL: cepr.org
4. CTRC (2026). Victims of the occupation of Crimea. URL: ctrcenter.org
5. de Rassenfosse, G., Murovana, T. & Uhlbach, WH (2023). The effects of war on Ukrainian research. Humanit Soc Sci Commun 10 (856), n.p. doi.org
6. EUA – European University Association, Stoeber H., Gaebel M., Morrisroe A. (2020). Researchers at Risk: Mapping Europe's Response Report of the Inspireurope Project. URL: sareurope.eu
7. Finikov T., Lyman I., Kovachov S. and Suchikova Y. (2025). Relocated universities of Ukraine: Spatial-temporal mapping, trajectories, and lessons from two waves of displacement (2014–2025). Knowledge and Performance Management, 9(2), 142-162. doi:10.21511/kpm.09(2).2025.11
8. Furiv, Uliana (2018). Ukrainian Higher Education in the Time of Armed Conflict. Perspectives of crisis management, Master Thesis, University of Tampere. URL: trepo.tuni.fi
9. Ganguli, I., & Waldinger, F. (2023). How do crises affect scientific productivity? Evidence from the Russia–Ukraine war (NBER Working Paper No. 31449). National Bureau of Economic Research. URL: nber.org
10. Guariglia, A., Nikolsko-Rzhevskyy, A., Talavera, O., and O. Zadorozhna (2025). Research productivity during the Russian war in Ukraine. Public Choice 205, 443–467, doi.org
11. Gusejnova, D., Dragolea, A., Pető, A., Terteleac, A.-V., Photiadou, A. and R. Bakos (2024). Rewarding mobility? Towards a realistic European policy agenda for academics at risk. Comparative Migration Studies 12 (4). doi.org
12. Harmatiy O. (2022). Ukrainian Scientists and Educators in Wartime. American Scientist. URL: americanscientist.org
13. Hladchenko, M. (2025). International collaboration of Ukrainian scholars: Effects of Russia's full-scale invasion of Ukraine (Version 2). arXiv. doi.org
14. Hladchenko, M., & Costas, R. (2025). Funding, authorship patterns and citation impact of articles funded by Ukrainian agencies before and during Russia's full-scale war (2020-2023) (Version 2). arXiv. doi.org
15. Hondermarck H, Finiuk N, Jiang CC, Stoika R. (2024). Standing strong: War-related challenges in Ukrainian biomedical research and opportunities for support. FASEB Bioadv.6 (10): 401-405. doi: 10.1096/fba.2024-00072
16. IIE-SRF (2026). Eligibility Criteria. URL: scholarrescuefund.org

17. Inspireurope+ (2024). Researchers at Risk: An Update on National-level Actions in Europe 2024. URL: sareurope.eu
18. Inspireurope+ (2025). Inspireurope+ Recommendations: Expanding opportunities in Europe for researchers at risk. Update 2025. URL: eua.eu
19. IOM (2025). Human Impact Of The War In Ukraine: Health, Education, and Physical Assets. MAY 2025. URL: dtm.iom.int
20. IOM (2026). Measuring Progress Towards Durable Solutions in Ukraine (February 2026). URL: reliefweb.int
21. Ivanenko, N. (2025). Forced Mobility/Immobility of Students and Scholars from Higher Education in Ukraine. In A. Courtois, S. Marginson, C. Montgomery & R. Sidhu (Eds.). *Future of Cross-Border Academic Mobilities and Immobilities: Power, Knowledge and Agency* (pp. 81–98). London New York: Bloomsbury Academic, dx.doi.org
22. Ivanenko, N., Varyvoda, K., Halukha, L., Petrovska, K., & Turgenieva, A. (2024). Armed Conflicts and Higher Education: Challenges and Opportunities for Academic Development in Post-Conflict Regions. *Academia*, 0(35-36), 156-178. doi:doi.org
23. Ivashchenko, V. & Kiselyova, Y. (2024). “I Am Stronger Now, I Know I Can Do So Much”. Women Academics in Conditions of Forced Migration during the Russian-Ukrainian War. *L’Homme. Europäische für Feministische Geschichtswissenschaft*, 1, n.p.. DOI: 10.14220/9783737016773.99
24. Jaroszewicz, M., Shkoda, T. and Ovchynnikova, O. (2025), Migration Trajectories of Ukrainian Scholars Abroad: Forced Academic Mobility. *Population, Space and Place*, 31: e70011. doi.org
25. Kiselyova, Y. & Ivashchenko, V. (2025). Ukrainian Academics in Forced Migration Caused by the Russian–Ukrainian War: Problems of Identity. *Central and Eastern European Migration Review* 14(1): 139-159, DOI: 10.54667/ceemr.2025.06
26. Kiselyova, Y., & Ivashchenko, V. (2024a). “To live your life not in vain”. Ukrainian academics’ experience of forced migration in Poland. *Historia i Świat*, 13, 489–510. doi.org
27. Kiselyova, Y., & Ivashchenko, V. (2024b). “Elite Refugees?”: Identity and Practices of Professional Self-Mobilization among Ukrainian Academic Migrants. *Regional Barometer. Analyses & Prognoses*, 20(2), 7–18. doi.org
28. Kushnir, I. & Richards, E. (2025). Crafting agency in a host community: Accessing and participating in the English higher education sector by Ukrainian refugees. *British Educational Research Journal*, 51, 2401–2425. doi.org
29. Lutsenko, A., Harashchenko, N., Hladchenko, L., Korytnikova, N., Moskotina, R. and Pravdyva, O. (2023). The Results of The Survey on The Needs of Ukrainian Scientists (First Wave Report) (January 19, 2023). Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 23-03, URL: ssrn.com
30. Lutsenko, A., Lyman, I., Nikolaiev, Y., Riy, G. and UNESCO. (2025). Resilient Minds. The Unseen Struggles of Scientists in Wartime Ukraine. UNESCO. doi.org
31. Maryl, M., Jaroszewicz, M., Degtyarova, I., Polishchuk, Y., Pachocka, M., & Wnuk, M. (2022). Beyond Resilience: Professional Challenges, Preferences, and Plans of Ukrainian Researchers

- Abroad. Zenodo. doi.org
32. Mediabrama (2026). Київський зоопарк бореться з відключеннями, щоб зберегти тепло для тварин. Mediabrama. URL: news.mediabrama.com
 33. Nature (2023). Rebuilding Ukrainian science can't wait—Here's how to start. *Nature*, 614 (7949), 593–594. doi.org
 34. Oleksiyenko, A., Shchepetylnykova, I., & Furiv, U. (2023). Internationalization of higher education in tumultuous times: transformative powers and problems in embattled Ukraine. *Higher Education Research & Development*, 42(5), 1103–1118. doi.org
 35. Omer T.M.A., Madani M.M., and T. K. Mohamed (2024). The fate of Sudanese refugee scientists in times of war: impact, experiences, challenges and prospects. *ASFI Research Journal*. 1(1): e14296. asfirj.org
 36. Parkinson, T., McDonald, K. & Quinlan, K.M. (2020). Reconceptualising academic development as community development: lessons from working with Syrian academics in exile. *High Educ* 79, 183–201. doi.org
 37. People in Need (2026). PIN Thematic Protection Monitoring Brief: Needs of Women-Headed Households - Eastern and Southern Ukraine (January 2026). URL: reliefweb.int
 38. Rabinovych, M., Fedorenko, K., Mierau, J. (ed.) (2025). SCIENCE AT RISK Monitoring Report 2025. *Academia in Ukraine: Navigating the Protracted War*. URL: science-at-risk.org
 39. Rabinovych, M., Iashchenko, I., Mierau, J. (ed.) (2024). SCIENCE AT RISK Monitoring Report. *Academia in Ukraine in Times of War: Understanding the Status-Quo, Challenges, and Support Needs*. URL: science-at-risk.org
 40. Rathenau Instituut (2024). R&D expenditure and capacity by field of science, rathenau.nl
 41. SAR (Scholars at Risk) (2025). 2025 Scholars Survey. URL: scholarsatrisk.org
 42. SAR (Scholars at Risk) (2026). Methodology of the Academic Freedom Monitoring Project. URL: scholarsatrisk.org
 43. Stone, R. (2025) FRONTLINE SCIENCE. As Ukraine's war with Russia grinds on, the nation's civilian scientists are playing a growing role in military R&D. URL: science.org
 44. Suchikova, Y., Tsybuliak, N., Lopatina, H., Shevchenko, L., and A. Popov (2023). Science in times of crisis: How does the war affect the efficiency of Ukrainian scientists?. *Problems and Perspectives in Management*, 21(1), 408-424. doi:10.21511/ppm.21(1).2023.35
 45. Tian, W., Cai, R., Fang, Z. Xie, Q., Hu, Z. and X. Wang (2024). Research funding in different SCI disciplines: A comparison analysis based on Web of Science. *Quantitative Science Studies* 5 (3): 757–777. doi: doi.org
 46. Tokariuk, O. (2025). A 'human safari': The Russian drones targeting Ukraine's civilians. Chatham House. URL: chathamhouse.org
 47. Tsybuliak, N., Lopatina, H., Shevchenko, L.S., Popova, A., Kovachov, S., Suchikova, Y., & Popov, A.I. (2024). Researchers of Ukrainian universities in wartime conditions: Needs, challenges and opportunities. *Regional Science Policy & Practice*. 16 (9), n. pag., doi.org
 48. Tsybuliak, N., Popova, A., Lopatina, H., & Suchikova, Y. (2025). Mental health of Ukrainian

- researchers during wartime. *Global Public Health*, 20(1). doi.org
49. Ukrainian Science Diaspora (2025a). Presentation of Studies of the Ukrainian Science Diaspora Initiative. URL: ukrdiaspora.nauka.gov.ua
50. Ukrainian Science Diaspora (2025b). Results of the survey “Impact Assessment of the Ukrainian Science Diaspora on the Rebuilding of the Research and Higher Education System in Ukraine”. Unpublished primary data provided by the co-author of the survey Y.Polishchuk.
51. UNESCO (2024). Analysis of war damage to the Ukrainian science sector and its consequences. URL: unesdoc.unesco.org
52. WHO (2026). WHO Ukraine Newsletter - January 2026. URL: reliefweb.int
53. Yasar, B., & Karakaşoğlu, Y. (2023). Inclusive-Exclusion of exiled scholars into German academia through the ambivalent zone of ‘academic humanitarianism.’ *Policy Reviews in Higher Education*, 7(1), 98–121. doi.org
54. Zaporozhets, T., Ivashchenko, D., Lyman, I., Melnyk, S., Rudyk, V., Tupakhina, O., Finikov, T., and M. Folomieiev (2025). Institutional Capacity of Ukrainian Displaced Universities: Monitoring Study and Recommendations for Improvement on a National Scale. Edited by T. Finikov, I. Lyman; International Charitable Foundation ‘International Foundation for Educational Policy Research.’ URL: pzvo.edupolicy.org.ua
55. Атестовані наукові установи та університети автоматично внесено до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, 22 січня, 2026. URL: mon.gov.ua
56. Білецький І., Рошаль О., Проскура Г., Крамаренко І., Степанець І., Гула С., Мірзодаєва Т., Гринюк Д (2022). Збереження науки під час війни. URL: scienceatrisk.org
57. Бойко І. (2022). Тварини в зоопарку на Київщині - на межі смерті: немає опалення, закінчується корм, УНІАН. URL: unian.ua
58. Верховна Рада України (2025). Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки наукової роботи в закладах вищої освіти». URL: zakon.rada.gov.ua
59. Верховна Рада України (2026). Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених». URL: zakon.rada.gov.ua
60. В Україні атестували понад 500 наукових установ, 23 з них отримали додаткове фінансування - Лісовий. Укрінформ від 12.11.2025. URL: ukrinform.ua
61. Вівчарик, Н. (2026) Морози, блекауті і дизель: як Черкаський зоопарк рятує тварин узимку, Procherk.info. URL: procherk.info
62. Галаган Л., Чала Н., Константинова В., Луценко А. (2024). Біла книга. «Збереження науковців в умовах війни та надзвичайних ситуацій». URL: scienceatrisk.org
63. ГО Ресурсний центр «Лісова Поляна» (2025). Потреби соціально-психологічного характеру ветеранів та ветеранок під час їх повернення у життєдіяльність громади. URL: drive.google.com

64. Жерьобкіна Т., Будз О., Когут І (2025). Кар'єра науковиць у STEM: дослідження мотивації та бар'єрів, CEDOS, cedos.org.ua
65. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: zakon.rada.gov.ua
66. Кабінет Міністрів України (2024b). Постанова №560 «Питання проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період». URL: zakon.rada.gov.ua
67. Кабінет Міністрів України. Постанова № 476 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні». URL: kmu.gov.ua
68. Карта Руйнувань та Відновлення (2026). Реєстр об'єктів. reukraine.shtab.net
69. Кобзар Ю. (2026). У київському ботсаду гине унікальна колекція рослин через відсутність опалення, УНІАН. URL: unian.ua
70. Козак О., Свеженцева І., Болдирєв О., Шаванова К (2024). Біла книга «Використання громадянської науки в умовах війн, криз та катастроф». URL: scienceatrisk.org
71. Крим. Реалії (2026). В анексованому Криму дослідницю та журналістку Ленору Дюльбер оштрафували на 33 тисячі рублів – КРЦ. Крим. Реалії. URL: ua.krymr.com
72. Mediabrama (2026). Київський зоопарк бореться з відключеннями, щоб зберегти тепло для тварин. URL: news.mediabrama.com
73. Міністерство освіти і науки України (2023a). Головні досягнення МОН у сфері європейської інтеграції у 2022 році. URL: kmu.gov.ua
74. Міністерство освіти і науки України (2023b). Про затвердження дорожньої карти європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року. URL: zakon.rada.gov.ua
75. Міністерство освіти і науки України. Наказ №1485 «Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності» від 21.10.2024. URL: zakon.rada.gov.ua
76. Міністерство освіти і науки України. Наказ №271 «Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій» від 24.03.2022. URL: zakon.rada.gov.ua
77. МОН створює Національну систему дослідників: інструмент персональної підтримки українських науковців. 21.05.2026. URL: mon.gov.ua
78. Моя наука (2026). Українські вчені, яких убила Росія. URL: my.science.ua
79. Наукова інфраструктура, що постраждала за час війни (2026). Допомога у відбудові. URL: scienceatrisk.org
80. Національному музею історії України присвоєно статус наукової установи. 02.06.2026. URL: nmiu.org
81. НаУКМА (2026). Центр лідерства захисників України НаУКМА. URL: ukma.edu.ua
82. Осипчук А., Яковлев М., Суслов А., Усачова В., Шулімов С. (2022). Університети під час

- війни: від закладу освіти до соціальної місії. URL: ekmair.ukma.edu.ua
83. Понад 3 млрд грн на розвиток науки: затверджено порядок та розподіл фінансування. 06.03.2026. URL: kmu.gov.ua
84. Прадід Я (2026). Половина від усіх атак на «Укрзалізницю» припала на 2026 рік Zaxid.net. URL: zaxid.net
85. Рибальська А. Гинуть тропічні рослини: як столичний ботсад живе без світла та опалення. Suspilne.media. URL: suspilne.media
86. Стасюк А (2026). Чому стрімко зросли ціни на пальне й чого чекати далі. Suspilne.media. URL: suspilne.media
87. У вирі війни (2026). Сайт проєкту: uamoderna.com
88. Український ветеранський фонд (2025). Портрет ветерана 2025. Дослідження проведене у вересні-грудні 2025. URL: veteranfund.com.ua
89. Фурів У., Горохваська М., Лиман. І., Московко М. (2023). Біла книга «Формування бази даних пошкодженої та зруйнованої дослідницької інфраструктури». URL: scienceatrisk.org
90. Чернівецький національний університет (2025). 2026 рік стане роком ветеранської політики в діяльності Альянсу українських університетів. URL: chnu.edu.ua

!!!